

บทที่ 3

ปัจจัยที่เอื้ออำนวยต่อการขยายตัวของบริษัทต่างชาติ

การขยายตัวของบริษัทต่างชาติในประเทศไทย ได้ขยายตัวขึ้นทั้งปริมาณของบริษัท และในตัวของมันเองในแต่ละบริษัท จากการศึกษาประวัติและพัฒนาการของบริษัทในบทที่ 2 จะพบว่า บริษัทการค้าต่าง ๆ เริ่มเข้ามาประกอบธุรกิจโดยตั้งเป็นห้างการค้า ส่งสินค้าเข้าและส่งออก แล้วขยายไปสู่การเป็นผู้ประกอบการผลิตสินค้าขั้นปฐม เช่น โรงสี โรงเลื่อย และเหมืองแร่ ธุรกิจในแต่ละด้านได้พัฒนาขึ้นสูงที่สุดในช่วงทศวรรษ 2460 ในด้านกิจการป่าไม้ บริษัทไคทำป่าไม้สักและส่งไม้สักเป็นสินค้าออกก่อนจะมีการตั้งกรมป่าไม้ในปี พ.ศ. 2439 และเจริญรุ่งเรืองมาจนกระทั่งทศวรรษ 2450 ในปี พ.ศ. 2452 รัฐบาลมีนโยบายที่จะลดปริมาณการส่งออก เนื่องจากจากป่าไม้ถูกทำลายลงมาก แต่การส่งไม้ออกก็ยังมีปริมาณสูงเนื่องจากได้ขอสัมปทานป่าไม้ไว้ก่อนหน้านั้นแล้ว นโยบายนี้เริ่มปรากฏผลในกลางทศวรรษ 2460

ด้านกิจการเหมืองแร่ มีพัฒนาการสูงมากในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง ทำให้เกิดการขอประทานบัตรทำเหมืองแร่กันอย่างมากมาย แต่ภายหลังสงครามความจำเป็นในการใช้ถ่านหินในตลาดโลกลดลง และได้เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก เป็นผลให้การเติบโตของบริษัทเหมืองแร่ก็ถดถอยลง

ในทำนองเดียวกัน กิจการส่งข้าวออกมีปริมาณสูงที่สุดในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1 ฉะนั้น ในช่วงปลายรัชกาลที่ห้า จนถึงช่วงกลางของรัชกาลที่หก จึงเป็นยุคทองแห่งธุรกิจการค้าและการขยายตัวของบริษัทตะวันตกอย่างมาก บริษัทตะวันตกได้ใช้วิธีการทุกรูปแบบในการแสวงหาผลประโยชน์ ทั้งจากสภาพตลาดภายในและภายนอกประเทศ รวมทั้งกลุ่มบุคคลและองค์กรต่าง ๆ เหตุปัจจัยที่น่าจะมีส่วนเอื้ออำนวยให้บริษัทได้เติบโตและขยายตัวมีดังต่อไปนี้คือ

1. ปัจจัยภายในขององค์กร
2. ปัจจัยภายนอกหรือปัจจัยแวดล้อม

บริษัทต่างชาติเป็นองค์กรหรือหน่วยธุรกิจหนึ่งที่เข้ามาประกอบการในประเทศไทย นับแต่ไทยได้ยอมเซ็นสนธิสัญญาบาวริงกับอังกฤษ และสนธิสัญญาที่มีลักษณะเดียวกันกับประเทศอื่น ๆ ในเวลาต่อมา ได้มีบริษัทต่าง ๆ มากมายที่เติบโตขึ้นในประเทศไทย ขนาดของการเติบโตและลักษณะการเติบโตของแต่ละบริษัท อาจจะเหมือนกันหรือผิดแผกแตกต่างกัน ทั้งนี้ได้กล่าวถึงมาแล้วในบทที่ 2 ปัจจัยแรกที่ทำให้บริษัทเติบโตได้คือ ปัจจัยภายในบริษัทนั่นเอง ทั้งนี้ได้กล่าวต่อไป

1. ปัจจัยภายในที่เอื้ออำนวยต่อการเติบโตของบริษัทต่างชาติ

ในการมองการเติบโตภายในของบริษัทต่าง ๆ หรือหน่วยธุรกิจใด ๆ นั้น ประกอบด้วยเงื่อนไข 3 ประการ คือ

- 1.1 ความสามารถในการระดมทุน
- 1.2 ความสามารถในการจัดการ
- 1.3 บุคคลหรือบุคลากรที่ร่วมกิจการ

1.1 ความสามารถในการระดมทุน

ในการลงทุนทางธุรกิจนั้น ก่อนที่จะประกอบการได้ จำเป็นต้องมีทุน จากการศึกษาความเติบโตของบริษัทในบทที่ 2 มีข้อสังเกตอย่างหนึ่งว่า บริษัทที่มีเงินลงทุนมากกว่าย่อมมีโอกาสได้เปรียบในเชิงธุรกิจ และมักสามารถเติบโตขยายตัวได้เร็วกว่า ในบริษัทป่าไม้ บริษัทใหญ่ ๆ 4 บริษัทแรกที่เข้ามาดำเนินการ มีจำนวนเงินทุนเมื่อแรกประกอบการ ดังนี้ บริษัทบอร์เนียว 5 ล้านบาท บริษัทบอมเบย์ เบอร์มา 10 ล้านบาท บริษัทแองโกลสยาม 5 ล้านบาท บริษัทอีสต์เอเชียติก 1 ล้านบาท ใน 4 บริษัทข้างต้น บริษัทบอมเบย์ เบอร์มา เป็นบริษัทที่มีเงินทุนมากที่สุด ดังพระราชวังองค์หนึ่งที่มีหน้าที่เกี่ยวกับการป่าไม้ (ในเอกสารปรากฏชื่อว่า พระองค์ใหญ่ฯ) ได้แสดงความเห็นเรื่องทุนดำเนินการของบริษัทบอมเบย์ เบอร์มา ในรายงานเสด็จตรวจการป่าไม้ใน ร.ศ. 112 (พ.ศ. 2436) ว่า "บริษัทใหญ่ที่มีกำลังมากนั้น คือบริษัทบอมเบย์ เบอร์มา ซึ่งมีทุนทรัพย์บริบูรณ์มาตั้งแต่ในเมืองพม่าแล้ว เพราะเขาทำการเจริญมาตั้งแต่

เมืองนั้น ถึงทำป่าไม้ในกรุงสยามที่หลังบริษัทเบอร์เนียวก็จริง แต่เจริญกว่ามาก"¹

วิธีการระดมทุน

สำหรับการประกอบธุรกิจของบริษัทต่างชาติในประเทศไทยในช่วง พ.ศ. 2398 - 2484 นั้น มีการระดมทุนขั้นแรกซึ่งแตกต่างกันไปแล้วแต่ธุรกิจแต่ละประเภท และกลยุทธ์ของแต่ละบริษัท วิธีหนึ่งก็คือการระดมทุนจากพรรคพวก หรือการเรียกหุ้นส่วน วิธีการนี้บริษัทเหมืองแร่เนียมกระทำกัน โดยในครั้งแรกจะมีบุคคลหรือคณะเข้ามาขออาชญาบัตรผูกขาดตรวจหาแร่ เมื่อพบแหล่งแร่พอจะทำเหมืองได้ ก็จะไประดมทุนจากผู้มีเงินทุนในยุโรปหรือในประเทศอาณานิคม ประกาศตั้งเป็นบริษัทขึ้น เรียกหุ้นส่วนเพื่อหาเงินทุน เงินที่ได้นำมาดำเนินการตั้งบริษัท จ้างคนทำงานในตำแหน่งต่าง ๆ เช่น ผู้จัดการ สมุหบัญชี วิศวกร และยังคงสร้างบ้านพัก ซื้อเครื่องจักร บางกรณีต้องสร้างถนน สายน้ำ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จำเป็นต้องใช้เงินทุนมาก โดยที่ยังไม่เห็นผลกำไร สำหรับวิธีการระดมทุนลักษณะนี้ บุคคลที่ได้รับความนิยมมากคือผู้ที่มีบทบาทจัดตั้งบริษัทขึ้นมา เพราะหากกิจการก้าวหน้า ก็จะได้ประโยชน์มากกว่าผู้อื่น หากบริษัทล้ม เงินทุนที่สูญเสียไปนั้นเป็นของผู้ถือหุ้นทั้งสิ้น บางครั้งเรียกบุคคลเหล่านี้ว่า "นักล่าสัมปทาน" (concession hunter) ที่หวังเสี่ยงโชครำรวยในการทำเหมืองแร่ แต่บางทีนักล่าสัมปทานจะเพียงทำการตรวจแร่และขอสัมปทานไว้เพื่อขายต่อให้บริษัททำเหมือง²

วิธีการระดมทุนของบริษัทใหญ่ เช่น หุงคา ฮาเบอร์ ก็ใช้วิธีเดียวกัน คือในระยะเริ่มต้น กัปตันเฮ็คควาร์ด ที ไมล์ซ เข้ามาตรวจหาแร่ที่ถูกก่อกแล้วกลับไปยังออสเตรเลีย ตั้งบริษัทขึ้นโดยเข้าหุ้นกับพรรคพวกอีก 5 คน และเริ่มลงทุนครั้งแรกเป็นเงิน 100,000 ปอนด์³ (ถ้าคิด 13 บาท ต่อ 1 ปอนด์ เป็นเงิน 13,000,000 บาท)

¹ กจช., ร.5 ม.16/10 เรื่อง รายงานพระองค์พิเศษฯ เสด็จตรวจการป่าไม้ (1 พฤษภาคม ร.ศ.112)

² กจช., ร.7 กษ.4.1/72 เรื่องเดียวกัน.

³ กจช., ร.5 กษ.6.3/40 เรื่องกัปตันเฮ็คควาร์ดทีไมล์ซ และบริษัททองกาฮาเบอร์ตี้น เทรคอิง ขออนุญาตแร่ต่าง ๆ และเรื่องชุกอ่าวท่าฉลอมเมืองภูเก็ต (23 พฤษภาคม ร.ศ.124 - 16 ธันวาคม ร.ศ.125)

จะสังเกตเห็นว่า การลงทุนทางด้านเหมืองแร่ เงินลงทุนจะเป็นจำนวนเงินสูงมาก การทำเหมืองแร่ของชาวตะวันตกจึงเป็นการลงทุนมากกว่าที่คนจีนทำ แต่เนื่องจากกำไรจากการทำเหมืองคงอยู่ในอัตราสูงเช่นกัน จึงมีบริษัทต่าง ๆ ขอทำเหมืองจำนวนมาก หลังจากกัปตันไมล์ประสบความสำเร็จในการนำเรือซุกเข้ามาใช้

บริษัทเหมืองแร่อีกบริษัทหนึ่งที่ลงทุนสูงมากในการทำเหมืองแร่คือ บริษัทหลังสวน ทิน เกรคิง ลิมิเต็ด เป็นบริษัทชาวอังกฤษจดทะเบียนที่สหรัฐอเมริกา ลงทุนทำเหมืองครั้งแรกโดยลงทุนไว้ถึง 180,000 ปอนด์¹ การระดมทุนของบริษัทนี้โดยการเรียกหุ้นส่วนเช่นเดียวกับบริษัทเหมืองแร่อื่น ๆ เนื่องจากการทำเหมืองด้วยเรือซุกต้องลงทุนมาก เฉพาะค่าเรือซุกอย่างเดียวประมาณว่าราคาลำละแปดแสนบาท²

สำหรับการลงทุนด้านกิจการป่าไม้ ทุนที่นำมาลงไม่สูงนัก แต่บริษัทใหญ่ก็นำเงินทุนเข้ามาดำเนินการมากเช่นกัน เช่นกรณีบริษัทบอมเบย์ เบอร์มา ลงทุนครั้งแรกถึง 10 ล้านบาท การนำเงินทุนของบริษัทป่าไม้เข้ามาประกอบกิจการนั้น เป็นเงินทุนจากบริษัทในต่างประเทศโดยตรงที่ส่งเงินเข้ามาลงทุน ไม่พบหลักฐานการระดมทุนโดยวิธีเรียกหุ้นส่วนภายในประเทศ โดยสรุปแล้ว การลงทุนในการป่าไม้ น่าจะเป็นการลงทุนโดยบริษัทแม่ซึ่งมีธุรกิจอื่น ๆ อยู่ในยุโรปหรือประเทศอาณานิคม การลงทุนในกิจการป่าไม้ตั้งแต่เริ่มเข้ามาดำเนินการ มีประมาณ 2 ล้านปอนด์³

แหล่งเงินทุนที่สำคัญ

แหล่งเงินทุนที่สำคัญของบริษัทต่างชาติในช่วงต้นรัชกาลที่ห้า นั้น มาจากบริษัทเมืองแม่โดยตรงแหล่งหนึ่ง นอกจากนี้ยังมาจากการระดมทุนจากส่วนต่าง ๆ ทั้ง

¹ กจช., ร.7 กษ.4.1/93 เรื่องเดียวกัน.

² เรื่องเดียวกัน.

³ Ingram, Economic Change in Thailand..., p. 110.

เมืองแม่และในประเทศ และเมื่อมีการก่อตั้งธนาคารพาณิชย์ขึ้น¹ โดยเปิดให้ชาวต่างประเทศกู้เงินเพื่อทำการค้าทั้งสั่งเข้า-ส่งออก ธนาคารจึงกลายเป็นแหล่งเงินทุนที่สำคัญ ธนาคารได้นำเงินเข้ามาลงทุนโดยธนาคารในยุโรปและสาขาในประเทศอาณานิคมเป็นผู้ลงทุนมาลง เพื่อให้พ่อค้าชาวต่างประเทศทำการค้า ธนาคารสำคัญที่เปิดระหว่างปี พ.ศ.2431 - พ.ศ.2484 คือ²

1. ธนาคารฮ่องกงและเซี่ยงไฮ้ มีเงินทุน 50 ล้านเหรียญฮ่องกง
2. ธนาคารชาร์เตอร์ มีเงินทุน 3 ล้านปอนด์
3. ธนาคารอินโดจีน มีเงินทุน 120 ล้านฟรังก์ฝรั่งเศส
4. ธนาคารซือฮายทอง มีเงินทุน 20 ล้านเหรียญสิงคโปร์
5. ธนาคารเมอร์แคนไทล์ ทุน 3 ล้านปอนด์

จากที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่าแหล่งเงินทุนใหญ่ ๆ แยกเป็น 2 ประเภท คือ แหล่งเงินทุนภายในประเทศ และแหล่งเงินทุนภายนอกประเทศ บริษัทต่างชาติได้ใช้แหล่งเงินทุนทุกทางเท่าที่จะหาได้³ บางครั้งก็หาทุนโดยการร่วมกับบริษัทอื่น ๆ เช่นบริษัทบอร์เนียวร่วมกับศรียาชา จำกัด ดังได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 2 วิธีการอย่างหนึ่งที่จะให้เกิดทุนที่บริษัทต่างชาติใช้ คือ การตั้งแหล่งออมเงิน กิจกรรมนี้คือการตั้งบริษัทประกันภัย บริษัทประกันภัยเป็นแหล่งออมเงินอีกแหล่งหนึ่งที่น่าจะมีบทบาทมาก เพราะสามารถระดมเงินออมได้ไม่น้อย ถึงแม้ไม่มีตัวเลขชี้ชัดว่ามีปริมาณเท่าใด แต่จากการประเมินจากการขนส่งสินค้าเข้าออกทางทะเล และจำเป็นต้องมีประกันภัยทุกครั้ง ประมาณการส่งออกสั่งเข้าจำนวนมากนี้ น่าจะเป็นคำตอบได้ว่ามีจำนวนเงินออมในแหล่งนี้จำนวนมหาศาล บริษัทบอร์เนียวเป็นบริษัทหนึ่งที่เป็นตัวแทนแก่บริษัทเดินเรือและประกันภัยจำนวนมากดังที่กล่าวมาแล้วในบทก่อน เงินออมส่วนนี้น่าจะเป็นส่วนหนึ่ง

¹ ธนาคารแห่งแรกที่ก่อตั้งขึ้นในประเทศไทย คือ ธนาคารฮ่องกงและเซี่ยงไฮ้ ซึ่งมอบให้ทางฮุกเกอร์ แอนด์โก แอนด์ซิกก์ เป็นผู้ดำเนินการแทน

² รวบรวมจาก สงวน อึ้งคง, สิ่งแรกในเมืองไทย, หน้า 228 - 231 และ รัตนาวดี รัตนโกมล, "วิวัฒนาการธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทย..." หน้า 7-46

³ ภูรายละเอียดยการช่วยเหลือด้านเงินทุนจากธนาคารแก่บริษัทต่างชาติใน หน้า 112

ที่ช่วยให้บริษัทระดมทุนทำการค้าได้มาก และกลายเป็นบริษัทที่ใหญ่ที่สุดบริษัทหนึ่งในประเทศไทยในทศวรรษ 2460¹

1.2 ความสามารถในการจัดการธุรกิจ

การบริหารธุรกิจในรูปบริษัทการค้า การจัดการ เป็นความจำเป็นสูงสุด หากมีเพียงแต่ทุนแต่ไม่มีการจัดการที่ดี ธุรกิจย่อมล้มเหลว และในการจัดการต้องใช้วิธีการ เทคนิค และวิทยาการ ทั้งทางด้านบริหารงานบุคคล องค์กร และการตลาด ยิ่งกิจการใหญ่โตมีธุรกิจมากมาย เช่นบริษัทห้างร้านขนาดใหญ่ของชาวตะวันตก ย่อมจะต้องอาศัยความสามารถของผู้นำหรือเจ้าของกิจการ รวมทั้งพนักงานที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงาน ผู้บริหารจึงควรเป็นบุคคลที่มีความสันทัดจักเจนในธุรกิจที่ประกอบการสามารถบริหารให้องค์กรมีสภาพคล่องและทันต่อเหตุการณ์ น่าสังเกตว่าในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง แม้บริษัทของคนไทยก็นิยมจ้างผู้จัดการชาวต่างประเทศ หรือมอบให้บริษัทต่างชาติเป็นฝ่ายจัดการแทน เช่น แแบงค์สยามกัมมาจล หรือบริษัทศรีราชา จำกัด ที่นางบอร์เนียวเข้าจัดการ เป็นต้น

แม้ไม่อาจค้นพบวิธีการจัดการของบริษัทต่างชาติที่เป็นรูปแบบเป็นลายลักษณ์อักษร แต่จากการศึกษาถึงวิธีการจัดการของผู้เป็นเจ้าของกิจการแต่ละบุคคล ทำให้สามารถมองเห็นแง่มุมแห่งวิธีการนั้น ๆ ได้ จึงได้ยกตัวอย่างมาประกอบ 2 ทาน

(1) กัปตัน เอ็ดวาร์ด ที ไมล์ซ กัปตันไมล์ซเป็นชาวออสเตรเลีย มีภูมิลำเนาอยู่ในมณฑลที่สามาเนีย เมื่อออกจากราชการได้ประกอบอาชีพการค้าขาย¹ เคย

¹ Lae Dilokvidhyarat, "Development of Transnational Corporations in Thailand," paper presented at the Conference at Pattaya Palace Hotel, Pattaya, Thailand, 2-4 December 1983.

² กขช., ร.5 กษ.6.3/40 เรื่องกัปตันเอ็ดวาร์ด ที ไมล์ซ และบริษัททองกาชาเบอร์ ทิน เกรตยิง ขออนุญาตตรวจแร่ต่าง ๆ และเรื่องชุกอ่าวท่าฉลอมเมืองภูเก็ต (23 พฤษภาคม ร.ศ.124 - 16 ธันวาคม ร.ศ.128)

ประกอบการหาแร่โลหะธาตุจำหน่ายเป็นอาซิฟ ไมล์ได้เดินทางมาที่ภูเก็ต ได้ไปตรวจ
 ภูเขารอบ ๆ เกาะภูเก็ต เกิดความสนใจบริเวณอ่าวทุ่งคาน้ำเมืองภูเก็ต เพราะมีดีบุก
 มาก แต่ไม่มีใครเคยขุดได้สำเร็จ ค่ายสายแร่อยู่ในท้องทะเล กับต้นไมล์จึงขออนุ
 ญาตขุดแร่บริเวณนี้ โดยจะใช้เรือขุด และตั้งบริษัททุ่งคา ฮาเบอร์ ทิน เครดจิง
 คอมปนี (Tongka Harbour Tin Dredging Company) นำเรือขุดลำแรกของประ
 เทศไทยและภาคพื้นตะวันออกไกล มาขุดแร่ตั้งแต่ พ.ศ. 2451 ถึงแม้จะมีอุปสรรคมาก
 ในขั้นต้นจนบริษัทจวนจะล้มหลายครั้ง แต่ด้วยความสามารถของผู้ริเริ่ม บริษัทจึงดำเนิน
 กิจการรอดไปได้ จนสิ้นปีแรกขุดแร่ได้ 108.5 ตัน กำไร 4,260 ปอนด์ บริษัทได้
 ขยายกิจการโดยสั่งเรือขุดเพิ่มอีก 5 ลำ ในปี พ.ศ. 2454¹

ต่อมาบริษัทได้ขยายกิจการไปที่ระยอง และอำเภอรัตนัญญ์ จังหวัดนครศรี-
 ธรรมราช มีนายอาเธอร์ ไมล์ (Arthur Miles) บุตรชายกับต้นไมล์ เป็นผู้ค้ำ-
 เน้นกิจการที่สำคัญ ในคานการตลาดด้วยความคิดก้าวหน้า กับต้นไมล์ได้วางแผนเรื่อง
 การตลาดภายในประเทศ โดยอาศัยคนพื้นเมือง เขาเลือกนายค้อยตอก ณ ระนอง
 (ซึ่งต่อมาเป็นพระรัตนเศรษฐี ในรัชกาลที่หก) ซึ่งเป็นหลานของพระยารัษฎานุประดิษฐ์
 (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) สมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ต ขณะนั้นค้อยตอกเป็นผู้จัดการห้างโก
 หงวนอยู่ที่เกาะหมาก ให้เขารวมหุ้นส่วนด้วย โดยประสงค์จะให้ห้างโกหงวนเป็น
 เอเยนต้อยในท้องที่²

บริษัททุ่งคา ฮาเบอร์ เติบโตมั่นคงในกิจการเหมืองแร่ด้วยความสามารถในการ
 การระดมทุนครั้งแรกจากออสเตรเลีย จากพรรคพวก 5 คน มีเงินทุนครั้งแรก
 100,000 ปอนด์³ ดังกล่าวมาแล้ว และการตัดสินใจกล้าดำเนินการบริหารงานด้วย
 การรู้จักใช้บุคลากร นับเป็นบริษัทหนึ่งที่ประสบผลสำเร็จ

(2) อัลเบิร์ต ยุคเกอร์ ยุคเกอร์เป็นชาวสวิส เริ่มทำงานในห้าง
 ชาวฝรั่งเศส ชื่อห้างมิลเลอร์และจูเลียน ซึ่งติดต่อกับชายกับอาณานิคมของฝรั่งเศสใน

¹ กจช., ร.7 กษ.4.1/72 เรื่องเดียวกัน.

² กจช., ร.7 กษ.4.1/72 เรื่องเดียวกัน.

³ กจช., ร.7 กษ.4.1/72 เรื่องเดียวกัน.

อินโดจีน มีสำนักงานที่ไซ่ง่อน เมื่อทางบริษัทได้เปิดสำนักงานใหม่ในประเทศไทยสยาม เมื่อปี พ.ศ.2409 เขาได้มารับหน้าที่ผู้ช่วยผู้จัดการ ปี พ.ศ.2415 ได้เลื่อนเป็นผู้จัดการ และในปี พ.ศ.2425¹ ยุคเกอร์ได้จัดตั้งบริษัทขึ้น โดยหุ้นส่วนชาวฝรั่งเศสคือ เอลมัลเซิร์บ และ เซนต์ ซีร์ จูเลียน ชายหุ้นทั้งหมดในประเทศไทย และตั้งชื่อบริษัทใหม่ว่า ห้างยุคเกอร์ แอนด์ ซิกก์ แอนด์ โคอ²

บริษัทดำเนินธุรกิจส่งเข้า-ส่งออก ไม้สักไปยังต่างประเทศ ดำเนินธุรกิจค้าข้าว (โดยเป็นเจ้าของโรงสีข้าวสามเสน ซึ่งเป็นโรงสีข้าวที่ใหญ่ที่สุดของกรุงเทพฯ ในขณะนั้น) จัดส่งข้าวออก การประกันภัย การธนาคาร เป็นตัวแทนของธนาคารฮ่องกงและเซี่ยงไฮ้ ธนาคารอินโดจีน³

ห้างยุคเกอร์ แอนด์ ซิกก์ แอนด์ โคอ ในยุคแรกเป็นบริษัทที่มีชื่อเสียงเป็นที่เชื่อถือของพ่อค้าในยุโรป และได้รับความไว้วางใจให้เป็นตัวแทนค่านกิจการธนาคารเป็นแห่งแรกในประเทศไทย ย่อมจะเป็นหลักประกันได้ว่า ผู้บริหารมีความสามารถในการจัดการ ยุคเกอร์เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางในวงการค้า เขาได้รับเกียรติสูงสุดโดยได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์จากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และในระบอบนาชาติ ยุคเกอร์ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์จากกษัตริย์อัมเบอร์โตที่ 1 แห่งประเทศอิตาลี และดำรงตำแหน่งกงสุลกิตติมศักดิ์ของประเทศอิตาลีประจำประเทศไทย⁴ ยุคเกอร์ได้เสียชีวิตลงด้วยโรคหัวใจ เมื่อวันที่ 3 ธันวาคม พ.ศ.2428 ขณะอายุ 41 ปี กิจการของบริษัทได้รับการสืบทอดโดยทายาทของตระกูลยุคเกอร์และตระกูลเบอร์ลี โดยเปลี่ยนชื่อเป็นห้างเบอร์ลี ยุคเกอร์ แอนด์ โคอ

¹ วอลเตอร์ เมเยอร์, ประวัติ 100 ปี แห่งบริษัทเบอร์ลี ยุคเกอร์ จำกัด (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์แจกในงานฉลองครบรอบ 100 ปี, 2525), หน้า 4.

² เรื่องเดียวกัน.

³ เรื่องเดียวกัน.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 5.

1.3 บุคคลหรือบุคลากรที่ร่วมกิจการ

ในการประกอบการ บุคลากรมีความจำเป็นมากสำหรับธุรกิจใหญ่ ๆ เพราะจำเป็นต้องใช้บุคลากรจำนวนมาก ความล้มเหลวของกิจการเหมืองแร่ในระยะแรกของชาวตะวันตกประการหนึ่ง ก็มาจากบุคลากรหรือกำลังคนนั่นเอง ปัญหาเนื่องจากว่าแรงงานเสรียังไม่มีในประเทศไทย เพราะประชาชนชาวไทยถูกผูกติดอยู่ในระบบไพร่แรงงานส่วนใหญ่ในช่วงสมัยรัชกาลที่ห้า จึงเป็นแรงงานชาวจีน โดยเฉพาะในกิจการเหมืองแร่ ไม่เพียงแต่บริษัทต่างชาติเท่านั้นที่ประสบปัญหาแรงงาน แม้เหมืองชาวจีนก็เคยมีปัญหาเช่นกัน ดังในปี พ.ศ. 2436 มีความจำเป็นที่ต้องใช้กุลิจินมาเพิ่มอีกถึง 1,800 คน ในการทำเหมืองแร่ จนต้องอาศัยนายหน้าให้เดินทางไปจัดหาชาวจีนจากประเทศจีน ทำให้การทำเหมืองต้องถึงกับหยุดชะงักไปก็มี¹ เหมืองชาวตะวันตกได้แก้ปัญหาแรงงานด้วยการใช้เรือซุก ในเวลาต่อมา จึงสามารถเอาชนะเหมืองชาวจีนได้

นอกจากแรงงานไร้ฝีมือแล้ว แรงงานที่มีความชำนาญหรือระดับหัวหน้างาน ก็มีความจำเป็นต่อธุรกิจของบริษัท บริษัทต่างชาตินิยมจ้างชาวตะวันตกด้วยกันทำหน้าที่ในฝ่ายบริหาร เช่น บริษัทเบอร์ลี ยูคเกอร์ ใคจ้างชาวสวิสหนุ่ม 2 คน ให้มาทำหน้าที่ผู้ช่วยผู้จัดการ บุคคลทั้งสองคือ บี อี มอน และ เอ ฮอฟฟ์มาน ถือได้ว่าเป็นบุคลากรที่มีฝีมือในการบริหาร²

ตำแหน่งผู้จัดการ เป็นอีกตำแหน่งหนึ่งที่มีความสำคัญต่อธุรกิจ ผู้จัดการที่มีฝีมือ อาทิ นายหลุยส์ ที เลียวโนเวนซ์ เขาเคยเป็นผู้จัดการให้บริษัทบอร์เนียวมาครั้งหนึ่ง และต่อมาได้ตั้งบริษัทของตนเองขึ้น³ ผู้จัดการของบริษัทสำคัญ ๆ ถือเป็นบุคคลที่ประสบผลสำเร็จในการบริหารและเป็นบุคลากรที่มีส่วนช่วยให้ธุรกิจเจริญได้เช่นเดียวกัน ในปี

¹ กจช., ร.5 กษ.6.1/6 เรื่องการทำเหมืองในมณฑลภูเก็ต และขอเจ้าพนักงานแผนที่ (พ.ศ. 2436 - 2440)

² เมเยอร์ วอลเตอร์, ประวัติ 100 ปี แห่งบริษัทเบอร์ลี..., หน้า 4.

³ กจช., ร.5 กษ. 6.1/6 เรื่องเดียวกัน

บริษัทบอร์เนียว	นาย K.H. Simpson
บริษัทหลุย ที เลียวโนเวนซ์	นาย E.J. Stather
บริษัทบอมเบย์ เบอร์มา	นาย W.C. Streatfield
บริษัทแองโกล-สยาม	นาย J.Q. Jekyll
บริษัทอารากัน	นาย M.A.B. Duncan
บริษัทเบอร์ลี ยุคเกอร์	นาย A. Berli
บริษัท ดี. คอฟเปอร์	นาย R.W. Fothergill

ผู้จัดการที่มีชื่อเสียงของบริษัทสำคัญ ๆ ในกิจการโรงเลื่อย เช่น นาย H.E. Ritzau เขาเป็นผู้จัดการโรงเลื่อยของบริษัทฮอสต์ เอเซียติก เขาเป็นผู้มีความสามารถและประสบการณ์สูงในกิจการแปรรูปไม้สัก และมีประสบการณ์การค้าไม้มาแล้ว ใ้ร่วมกับบริษัทในทศวรรษ 2450²

บุคคลกรอีกประเภทหนึ่งที่มีความสำคัญต่อบริษัทต่างชาติ คือ นายหน้าชาวจีน นายหน้านับเป็นบุคคลกรที่ช่วยให้ช่องว่างระหว่างบริษัทต่างชาติกับตลาดภายในได้กระชับเข้าหากัน เพราะบริษัทต่างชาติไม่เข้าใจภาษาและประเพณีวัฒนธรรมของชาวพื้นเมืองดีพอ นายหน้าจะทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยเหลือบริษัท บางที่จะเข้าทำงานประจำในบริษัทและมีเงินเดือนสูง ๆ เช่น นายหน้าแบงก์ หรือคอมปราโคร์แบงก์ ทำหน้าที่ค้าประกันการกู้ของลูกค้า และวิจารณ์ฐานะลูกค้าให้ธนาคารไค้ทราบก่อนปล่อยเงินกู้ บุคคลเหล่านี้มีเงินเดือนสูงถึงเดือนละ 500 บาท³ คอมปราโคร์สำคัญ ๆ เช่น นายเช็ชองเป็ยะ คอมปราโคร์เรือบริษัทฮอสต์ เอเซียติก นายตัวเล่าชื่อคอมปราโคร์แบงก์สยามกัมมาจลเป็นต้น⁴

¹รวบรวมจาก Ministry of Commerce, Commercial Directory of Siam B.E. 2484., pp. 271-361.

² Maxwell, "Imports, Exports, and Shipping." in Twentieth Century Impression of Siam, p. 181.

³ สิริลักษณ์ สักดิ์เกรียงไกร, ต้นกำเนิดชนชั้นนายทุน..., หน้า 130.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 122 - 141.

ฉะนั้น จึงพอสรุปได้ว่า การพัฒนาบริษัทให้เติบโตขึ้น บริษัทจำเป็นต้องประกอบไปด้วย เงินทุน การจัดการที่มีประสิทธิภาพ และบุคลากรที่มีความสามารถ อันเป็นปัจจัยขั้นต้นของการเติบโตของบริษัท ส่วนปัจจัยภายนอกอื่นเป็นปัจจัยที่จะช่วยเสริมสร้างให้การเติบโตของบริษัทมีมากยิ่งขึ้น และนับเป็นปัจจัยสำคัญเช่นเดียวกัน เพราะหากไม่ได้รับความช่วยเหลือจากองค์กรหรือกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ในสังคมแล้ว ก็ยากนักที่บริษัทจะประสบผลสำเร็จ ดังจะกล่าวต่อไป

2. ปัจจัยแวดล้อมหรือปัจจัยภายนอก

2.1 ปัจจัยแวดล้อมเฉพาะ

จากการศึกษาประวัติการเริ่มก่อตั้งและการลงทุนของบริษัทในบทที่ 2 พบว่ามีบริษัทการค้าขนาดใหญ่หลายบริษัทซึ่งส่วนใหญ่เป็นบริษัทสัญชาติอังกฤษ ได้เติบโตขึ้นในการลงทุนทำการค้าในประเทศไทย เช่นบริษัทบอร์เนียวซึ่งเริ่มก่อตั้งครั้งแรกในปี พ.ศ. 2394 (ค.ศ. 1851) และเข้ามาประกอบการในประเทศไทยในปี พ.ศ. 2399 นับเป็นบริษัทที่มีอัตราการเติบโตที่สูงมากบริษัทหนึ่ง นอกจากนี้แล้วในด้านกิจการป่าไม้ บริษัทที่ทำป่าไม้โดยตรงและมีอัตราการเติบโตสูงเช่นเดียวกัน คือ บริษัทบอมเบย์ เบอร์มา การสามารถขยายตัวมีอัตราการเติบโตสูงนี้ เนื่องจากสภาพเศรษฐกิจและสังคมไทยในขณะนั้นเป็นเศรษฐกิจสังคมที่เอื้ออำนวยต่อการขยายตัว เป็นสภาพแวดล้อมเฉพาะที่ดีต่อการขยายตัวของธุรกิจ ทั้งสภาพบรรยากาศทั่วไปในการลงทุน สภาพอัตราภาษีขาเข้าอันเป็นผลมาจากสนธิสัญญาบาวริง นอกจากนี้ประเทศไทยยังอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งเหมืองแร่ ป่าไม้ การที่เทคโนโลยีในท้องถิ่นยังล้าหลัง การขาดมาตรการควบคุมการตัดทวงผลประโยชน์จากทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งการสามารถผูกขาดทางธุรกิจเกือบทุกด้าน เป็นสภาพเฉพาะที่เป็นปัจจัยทำให้บริษัทต่างชาติเติบโต ขยายตัว

(1) การขยายตัวของระบบเศรษฐกิจทั่วไปในประเทศไทย

ภายหลังสนธิสัญญาบาวริงที่ไทยทำกับอังกฤษและสนธิสัญญาในลักษณะเดียวกันที่ทำกับประเทศมหาอำนาจอื่น ๆ ได้มีผลให้ทิศทางการค้าของไทยเปลี่ยนแปลงจากการค้ากับจีนและประเทศเพื่อนบ้านที่มีมาแต่เดิม มาเป็นการค้ากับประเทศมหาอำนาจตะวันตกในปริมาณมากขึ้น¹

การเปิดประเทศทำการค้าขายอย่างเสรีทำให้ยานทุนพาณิชย์กรรม พ่อค้าต่างชาติ เข้ามາดั่งห้างร้าน ค้าขาย ควบคุมเศรษฐกิจไทยได้ค่อนข้างสูง ระบบเศรษฐกิจไทยสมัยศักดินาจึงมีลักษณะของระบบนายทุนเข้ามาผสม การควบคุมการค้าต่างประเทศโดยนายทุนต่างชาติมีลักษณะผูกขาด เพราะถึงแม้จะเป็นการค้าเสรีแต่ความเป็นจริงมีผู้ค้ารายใหญ่น้อยมาก ทำให้สามารถรวมกลุ่มตกลงราคากันได้ การทุจริตในระบบนายทุนพาณิชย์กรรมจึงเริ่มเกิดขึ้น ในสาขาค้าระหว่างประเทศของไทย ยิ่งการค้าขายขยายตัวกว้างขวางออกไปมากขึ้นเท่าไร ผลกำไรที่นายทุนพาณิชย์กรรมได้รับก็ยิ่งมากขึ้นเท่านั้น การเปิดประเทศทำการค้าต่างประเทศของไทยมิได้ทำให้ระบบศักดินาเสื่อมสลายลง เพียงแต่ทำให้ฝ่ายศักดินาต้องแบ่งปันผลประโยชน์ให้นายทุนต่างชาติบ้าง ยอมให้มีระบบการค้าเสรีโดยบริษัทห้างร้านต่างประเทศควบคุมไปก็ระบบศักดินา โดยเฉพาะในสาขาค้าต่างประเทศ²

เนื่องจากความสัมพันธ์ทางการค้ากับต่างประเทศมีมากขึ้นนี้เองเป็นปัจจัยส่วนหนึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการผลิตขึ้นในเศรษฐกิจไทย นอกจากนั้นการส่งออกที่มีมากขึ้นก็ได้เปลี่ยนมาเป็นน้อยชนิดโดยไทยจะเป็นผู้ผลิตสินค้าขั้นปฐม เช่น ข้าว ไม้สัก ฝ้าย และหันไปซื้อสินค้าอุตสาหกรรมพื้นฐานเดิมที่เลิกการผลิตไป เช่น ฝ้ายและน้ำตาล³ จากประเทศตะวันตกหรือจากประเทศอาณานิคม เช่น ชวา อย่างไรก็ตาม ถ้าพิจารณาให้ถี่

¹ Praipol Koomsup, "Foreign Trade and Economic Development in Five Southeast Asia Countries 1850-1940." The Studies of Social Science. no.5 (August, 1978) p. 155.

² ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสุธี ประศาสน์เศรษฐ์, "ระบบเศรษฐกิจไทย 1850 - 1960," ใน เศรษฐศาสตร์กับประวัติศาสตร์ไทย ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ (กรุงเทพมหานคร : สร้างสรรค์, 2524), หน้า 114.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 125.

จะพบว่า การผลิตในลักษณะดังกล่าวไม่ได้เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ หากแต่ถูกกำหนดหรือขึ้นอยู่กับความต้องการของประเทศมหาอำนาจตะวันตก ซึ่งเป็นผู้ควบคุมการค้าต่างประเทศเอาไว้ในมือ¹ กล่าวอีกนัยหนึ่ง ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจในช่วงนี้คือ การถูกรวมเข้าอยู่ในขบวนการขยายตัวของทุนนิยมระดับโลก โดยยอมรับหลักการแบ่งงานกันทำระหว่างประเทศแบบอาณานิคม (Colonial international division of labour)² คือประเทศไทยผลิตสินค้าเฉพาะสินค้าขั้นปฐมและวัตถุดิบ เพื่อแลกกับสินค้าอุตสาหกรรมจากประเทศตะวันตก

ภายใต้เงื่อนไขที่เอื้ออำนวยต่อการค้าของประเทศตะวันตก อันเป็นผลจากสนธิสัญญาบาวริง การค้าได้เพิ่มปริมาณมากขึ้นโดยทั่วไป จากสภาพการขยายตัวของเศรษฐกิจนี้ มีบริษัทต่างชาติเป็นตัวกลางซื้อขายแลกเปลี่ยนระหว่างไทยกับตลาดโลก การขยายตัวของเศรษฐกิจจึงก่อให้เกิดการขยายตัวของบริษัทไปทั่ว ทำให้บริษัทสามารถเพิ่มการสะสมกำไร และนำกลับมาลงทุนซ้ำ ทำให้เกิดอัตราผลกำไรของบริษัทมากยิ่งขึ้น ซึ่งบริษัทก็ยิ่งเติบโตขึ้น ซึ่งการขยายตัวของเศรษฐกิจในไทยขยายออกไปทุกด้านทั้งการค้าส่งออก และนำเข้า ดังจะกล่าวต่อไป

ก่อนการทำสนธิสัญญาบาวริง ปริมาณการส่งออกของไทย ในปี พ.ศ. 2393 (ค.ศ. 1850) ไทยส่งข้าวออกเพียง 2.5 % ของสินค้าทั้งหมด ขณะที่ส่งคิงบุกออก 4 % ส่วนการส่งไม้สัก ก่อนหน้านั้นไม่มีข้อมูลตัวเลขปรากฏ³ ภายหลังกปี พ.ศ. 2398 ข้าวได้กลายเป็นสินค้าสำคัญ และขยายตัวอย่างมาก อุตสาหกรรมโรงสีข้าวได้เกิดขึ้นและขยายตัวในพื้นที่ภาคกลาง ตีมาณข้าวจากตลาดโลกในช่วงต้นพุทธศตวรรษ 25 เป็นปัจจัยหลักที่ทำให้เกิดการขยายพื้นที่ปลูกข้าวจากเดิม (พุทธศตวรรษที่ 24) เป็น 2 เท่า กล่าวคือ เพิ่มจาก 5.8 ล้านไร่ ในปี พ.ศ. 2393 เป็น 9.2 ล้านไร่ ในปี พ.ศ. 2449

¹ Praipol, "Foreign Trade ...", p. 155.

² สุธี ประศาสน์ เศรษฐ, วิวัฒนาการระบบเศรษฐกิจไทยในรอบ 200 ปี, หน้า 11.

³ Board of Trade of Thailand, "Trade Developments from 1782-1982." in Thailand Export Directory 1982. (Bangkok : An Board of Trade of Thailand, 1982). pp. 62-23.

หรือมากกว่า 70 % ของที่ดินลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาทั้งหมด พื้นที่เพาะปลูกได้เพิ่มอีกระหว่างปี พ.ศ.2449 - 2470 เป็น 18.1 ล้านไร่ และ 23.7 ล้านไร่ ในปี พ.ศ. 2482¹

ก่อนปี ค.ศ.1900 (พ.ศ.2443) สินค้าข้าวส่งออกส่วนใหญ่มาจากที่ราบภาคกลาง ถึงอย่างไรก็ตาม จากปี พ.ศ.2443 พื้นที่ปลูกข้าวได้ขยายมากขึ้นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ โดยเพิ่มจาก 2.4 ล้านไร่ในปี พ.ศ.2448 เป็น 4.3 ล้านไร่ในปี พ.ศ.2453 และเป็น 7.2 ล้านไร่ในปี พ.ศ.2470² ในช่วงปี พ.ศ. 2457 - 2462 ถือได้ว่าเป็นช่วงที่การค้าข้าวของไทยรุ่งเรืองมาก ปริมาณข้าวมีสม่ำเสมอ และราคาคืออย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน การขยายตัวอย่างมากของการค้าข้าวในช่วงปี พ.ศ.2456 - 2460 เป็นผลสืบเนื่องมาจากความต้องการข้าวทั่วโลกในช่วงสงคราม เพราะประเทศที่เข้าร่วมสงครามและประเทศอาณานิคมมีการสะสมเสบียงอาหาร ซึ่งก่อให้เกิดการขาดแคลนข้าว และราคาตลาดโลกสูงขึ้นเรื่อย ๆ จนกระทั่งสงครามโลกยุติลง ตลาดโลกก็ยังต้องการข้าวในอัตราสูง³ ทั้งนี้เพราะพม่าซึ่งปลูกข้าวรายใหญ่ไม่อาจส่งข้าวออกตามปกติได้ เนื่องจากต้องส่งข้าวให้อินเดียซึ่งเป็นอาณานิคมของอังกฤษ และประสบความสำเร็จ⁴

ดูเหมือนการเพิ่มขึ้นของโรงสีข้าวในภาคกลางและการขยายตัวของ การปลูกข้าวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ จะสัมพันธ์โดยตรงกับการขยายทางรถไฟไปสู่ภูมิภาคทั้งสอง โดยในปี พ.ศ.2444 ทางรถไฟสายตะวันออกเฉียงเหนือขยายไปถึงโคราช และขยายถึงอุบลราชธานีในปี พ.ศ.2484 ส่วนภาคเหนือขยายถึงเชียงใหม่ในปี พ.ศ.2464

¹ Ibid., p. 62.

² Ibid.

³ สุนทรื อาสะไวย์ และ นิติ กลีโกศล, วิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจหลังสงครามโลกครั้งที่ 1, หน้า 5.

⁴ เรื่องเดียวกัน.

ในขณะที่ข้าวเป็นสินค้าออกที่สำคัญของตลาด ติบुक ไม้สัก ก็เป็นสินค้าออกอีกชนิดหนึ่งที่มีความผูกพันอยู่กับความต้องการจากประเทศตะวันตก สินค้าที่ส่งออกจากประเทศไทยทั้งหมดในต้นทศวรรษ 2390 มีมูลค่าเพียง 5.19 ล้านบาท ต่อมาได้ขยายเพิ่มขึ้นเฉลี่ยปีละ 250 ล้าน ในกลางทศวรรษ 2460¹

ในคานาสินค้าเขาระหว่างต้นทศศตวรรษที่ 25 จนถึงปี พ.ศ.2484 สินค้าส่วนใหญ่เป็นสินค้าเครื่องอุปโภคบริโภค ในขณะที่สินค้าประเภททุน (เครื่องจักร เครื่องยนต์ ผลิตภัณฑ์เคมี) มีอัตราส่วนน้อยกว่า 20 % ของสินค้าเข้าทั้งหมด การค้าของไทยเริ่มขยายตัวในต้นทศศตวรรษที่ 25 โดยปริมาณสิ่งเข้าเพิ่มขึ้นจาก 43.39 ล้านบาท ในปี พ.ศ.2443 เป็น 200 ล้านบาทในปี พ.ศ.2470 สินค้าบริโภคได้ขยายไปสู่ตลาดท้องถิ่นโดยอาศัยการขนส่งจากรถไฟ ปริมาณสินค้าเข้าแยกเป็นประเภทต่าง ๆ ได้ดังนี้ น้ำตาลสิ่งเข้า 2,374 ตัน รถยนต์และชิ้นส่วน 20 ตัน เครื่องคัม เช่น เหล้า เบียร์ ฯลฯ มีน้ำหนักรวมกัน 31 ตัน ผลิตภัณฑ์จากผ้า 50 ตัน ผลิตภัณฑ์โลหะ 276 ตัน และอื่น ๆ อีก 15 ตัน²

การขยายตัวของการค้าภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 1

เนื่องจากเกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกในต้นทศวรรษ 2470 จนถึงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 การค้าระหว่างประเทศของไทยในช่วงปี พ.ศ.2475 - 2484 มีปริมาณคงที่ หรือขยายตัวได้เล็กน้อย กระจายละเอียดจากรายที่ 8

¹ Board of Trade of Thailand, "Trade Development...", p.62.

² Ibid.

ตารางที่ 8

จำนวนมูลค่าสินค้าส่งออกของไทย พ.ศ. 2393 - 2484

(ล้านบาท)

ปี พ.ศ.	มูลค่าสินค้าเข้าทั้งหมด	มูลค่าสินค้าออกทั้งหมด
2393	4.33	5.99
2407	9.34	10.50
2415	8.75	11.14
2425	11.83	16.17
2434	15.37	18.00
2443	43.39	52.00
2452	69.81	102.57
2462	138.44	177.30
2470	201.08	276.27
2472	206.71	219.77
2475	89.5	152.52
2478	108.75	158.22
2481	129.63	204.42
2484	168.84	290.09

ที่มา : รวบรวมจาก Board of Trade of Thailand, "Trade Developments from 1782 - 1982," in Thailand Export Directory 1982, (Bangkok: Board of Trade of Thailand, 1982) pp. 62 - 63.

ในช่วงระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 1 ถึงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 การส่งออกของไทยขยายตัวเพียงเล็กน้อย แต่เศรษฐกิจของไทยได้ขยายตัวอีกครั้งภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 และในช่วงหลังนี้บริษัทของญี่ปุ่นได้แทรกตัวเข้ามาแทนที่จักรวรรดินิยมจากยุโรป โดยบริษัทของญี่ปุ่นได้เริ่มเข้ามามีบทบาทสูงเด่นขึ้นตั้งแต่หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 โดยในปี พ.ศ. 2478 มูลค่าการค้าระหว่างไทยกับญี่ปุ่นคิดเป็น 26.6 % ของการค้าต่างประเทศทั้งหมดของไทย ในขณะที่การค้ากับอังกฤษลดลงเหลือเพียง 11.6 % และกับจีน 3.7 % ยองกง 7.6 % สหรัฐอเมริกา 2.9 % และเยอรมัน 4.3 % แต่การค้ากับสหรัฐอเมริกาภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้สูงขึ้นและเข้าแทนที่บริษัทการค้าของอังกฤษเช่นเดียวกับญี่ปุ่น¹

กิจการเดินเรือในช่วงหลังปี พ.ศ. 2473 จนถึงปี พ.ศ. 2483 มีเรือเดินทะเลเข้ามายังท่าเรือกรุงเทพฯ เฉลี่ยระหว่าง 800 - 900 ลำต่อปี และเรือเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นเรือของประเทศสแกนดิเนเวีย อังกฤษ ญี่ปุ่น เดนมาร์ก นับเป็นช่วงเวลาหนึ่งแห่งทศวรรษที่มีเรือเดินทะเลเข้ามามาก แต่ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ท่าเรือกรุงเทพฯ กลับเงียบเหงาลงอีกในปี พ.ศ. 2487 มีเรือเข้ามาเทียบท่าเรือกรุงเทพฯ เพียง 123 ลำ²

อย่างไรก็ตาม โดยสรุปตั้งแต่หลังสนธิสัญญาบาวริง จนถึงปี พ.ศ. 2484 สินค้าออกที่สำคัญของไทยยังผูกติดอยู่กับสินค้าข้าว ไม้สัก ฝัก และยางพารา ซึ่งเข้ามามีความสำคัญทางเศรษฐกิจส่งออก ภายหลังปี พ.ศ. 2473 เป็นต้นมา ดังตารางที่ 9

¹ Ibid., pp. 62-65.

² ผาณิต รวมศิลป์, "นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจในสมัยรัฐบาล จอมพล ป. พิบูลสงคราม...", หน้า 581 - 582.

ตารางที่ 9

ปริมาณสินค้าออกคิดเป็นร้อยละ ระหว่างปี พ.ศ.2468 - 2483

ปี พ.ศ.	ข้าว (ร้อยละ)	ยางพารา (ร้อยละ)	คัสบุก (ร้อยละ)	ไม้สัก (ร้อยละ)	รวม 4 ชนิด (ร้อยละ)
2468	68.9	2.3	9.0	3.7	83.9
2473	66.4	2.0	13.6	3.9	85.1
2478	53.5	12.9	18.6	4.2	89.2
2483	60.5	12.1	11.6	1.6	85.9

ที่มา : Board of Trade of Thailand, "Trade Developments from 1782 - 1982," in Thailand Export Directory 1982, (Bangkok: Board of Trade of Thailand, 1982) pp. 62 - 63.

(2) โครงสร้างตลาดของสินค้าที่เกี่ยวข้อง

จากการเติบโตทางธุรกิจการค้าของบริษัท บ้านร้าน โดยส่วนรวม ดังที่กล่าวมาแล้วในหัวข้อที่ (1) เป็นปัจจัยนำไปสู่การเติบโตของบริษัทต่างชาติ การขยายตัวของพื้นที่ปลูกข้าวจากที่ราบภาคกลาง ไปสู่พื้นที่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ การขยายตัวของเส้นทางรถไฟ ก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้สินค้าจากท้องถิ่นทั่วทุกภูมิภาค สามารถเข้ามารวมศูนย์ที่สะดวกยังศูนย์กลางการส่งออกคือกรุงเทพฯ หรือทำให้สามารถกระจายสินค้าสำเร็จรูปจากต่างประเทศ ไปสู่ภูมิภาคต่าง ๆ ได้มากขึ้น ด้วยการอาศัยการขยายตัวทางเศรษฐกิจนี้ ได้ทำให้บริษัทต่างชาติขยายสาขาธุรกิจของตนมากยิ่งขึ้น โดยบริษัทสามารถเข้าไปผูกขาดระบบการค้าทั้งระบบคือผูกขาดการผลิต การขนส่ง และตลาด แอนดรูเทอร์ตัน ได้กล่าวถึงการผูกขาดการค้าต่าง ๆ ในรายงานของเขาว่า บริษัทอังกฤษสามารถผูกขาดการค้าต่าง ๆ ไว้ในมือ ประมาณร้อยละ 90 ของการค้าทั้งประเทศ¹ ซึ่งแยกออกเป็นธุรกิจแต่ละประเภทได้ดังนี้

การผูกขาดกิจการเหมืองแร่

ในขบวนการผลิตแร่ที่บุกเบิกได้ผูกขาดโดยชาวจีนมาจนกระทั่งปลายรัชกาลที่ห้า ชาวตะวันตกจึงได้เข้ามาผูกขาดทำเหมืองแร่อย่างจริงจัง หลังจากที่กัปตันไมล์ประสบความสำเร็จในการใช้เรือซุกครั้งแรก เมื่อปี พ.ศ. 2450 ได้มีบริษัทตะวันตกขออนุญาตผูกขาดตรวจหาแร่ ขอประทานบัตรผูกขาดทำบ่อแร่มากยิ่งขึ้น บริษัทที่สำคัญที่เจริญรุ่งเรืองมาตลอดรัชกาลที่หก มี 7 บริษัท ดังได้กล่าวมาแล้ว กิจการเหมืองแร่ได้เจริญสูงสุดในช่วงรัชกาลที่หก ก่อนสมัยสงครามโลกครั้งที่ 1 ประมาณว่าสินแร่ที่ส่งออกโดยบริษัทอังกฤษมากถึงร้อยละ 80 ของสินแร่ทั้งหมด² ภายหลังสงครามโลก กิจการเหมือง

¹ Andrew Turton, "Northern Thai Peasant Social Twentieth Century Transformation in Political and Rural Structure," Journal of Peasant Studies, 5 (April, 1976) p. 265.

² "จดหมายเหตุว่าด้วยการทำเหมืองแร่" กรมราชโลหกิจ, หน้า 72.

แร่ดีบุกโคซบเขาลง และราคาแร่ดีบุกตกต่ำมากในช่วงทศวรรษ 2470 อันเนื่องมาจากเกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก และบริษัทเล็ก ๆ ได้ขายกิจการและขอหยุดการทำเหมืองไปเป็นจำนวนมาก

ในช่วงยุคทองของเหมืองแร่ บริษัทต่างชาติได้เข้ามาผูกขาดการทำเหมืองหลายบริษัท วิธีการผูกขาดการผลิตได้กระทำตั้งแต่การขอเข้าตรวจแร่ในพื้นที่ต่าง ๆ โดยบริษัทจะขอพื้นที่ไว้เป็นบริเวณกว้าง เพื่อกีดกันบุคคลหรือบริษัทอื่น เช่น บริษัทบอร์เนียวขออนุญาตตรวจแร่ที่จังหวัดกาญจนบุรีเป็นเนื้อที่ถึง 300,000 ไร่¹ หรือบริษัทแมคกาย แมคอาเธอร์ ขอตรวจหาแร่ในปี ร.ศ.123 - 125 (พ.ศ.2447 - 2449) ในช่วงสมัยรัชกาลที่ห้า จำนวนรวมกันกว่า 40,000 ไร่² ในปี พ.ศ.2467 บริษัทที่ขุดแร่ และสามารถควบคุมพื้นที่บ่อแร่ไว้มากที่สุดได้แก่ บริษัทไซมิด หิน ชินคิเกต โดยขุดแร่ได้ทั้งสิ้น 20,149 หาบ รองลงมาได้แก่บริษัทอีสต์เอเซียติก ขุดได้ 11,059 หาบ จากจำนวนแร่ที่ขุดได้ทั้งหมด 72,720 หาบ³ ส่วนบริษัทบอร์เนียวที่ขอพื้นที่ตรวจแร่จำนวนมากนั้น ในหลักฐานระบุว่าได้ยกเลิกโครงการนี้ โดยยอมเสียค่าปรับ 10,000 บาท⁴

การผูกขาดการผลิตแร่อีกวิธีการหนึ่งที่บริษัทอังกฤษสามารถผูกขาดบ่อแร่ได้คือการอาศัยอำนาจและอิทธิพลทางการเมือง เช่นในปี พ.ศ.2440 หลังการตั้งกรมราชโลหกิจและภูมิวิทยา 6 ปี อังกฤษได้บีบบังคับให้ไทยทำสัญญาลับ พ.ศ.2440 ขึ้น โดยมีสาระสำคัญว่าไทยจะไม่ยอมขุดที่ดินและอำนาจการปกครองที่ดินให้แก่ชาติอื่น ก่อนที่จะได้รับ

¹ กจช., ร.6 กษ.6.1/9 เรื่องเปิดการเหมืองแร่ฝ่ายเหนือ (9 สิงหาคม 2458 - 12 ตุลาคม 2459)

² กจช., ร.5 กษ.6.5/34 เรื่องบริษัทแมคกาย แมคอาเธอร์ เมืองชุมพร และภูเก็ต (15 มิถุนายน ร.ศ.123 - 3 พฤศจิกายน ร.ศ.125)

³ เฉพาะจำนวนแร่ที่ขุดด้วยเรือขุด กุรายละเอียดยกจากบัญชีเหมืองแร่ในภาคผนวก

⁴ กจช., ร.6 กษ.6.1/9 เรื่องเดียวกัน.

หนังสือแสดงความยินยอมจากรัฐบาลอังกฤษ¹ จากสนธิสัญญาฉบับนี้ทำให้อังกฤษสามารถเข้าควบคุมพื้นที่การทำเหมืองแร่ ตั้งแต่สะพานหินลงไปจนจรดแหลมมลายู แม้จะกล่าวได้ว่ามีคนจีนและคนไทยยังสามารถเข้าทำเหมืองแร่ในเขตนี้ได้ แต่คนจีนและคนไทยเหล่านี้ในที่สุดก็ขายเหมืองให้แก่บริษัทอังกฤษนั่นเอง ในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2484 อังกฤษจึงสามารถผูกขาดพื้นที่ทำเหมืองในมลายูไว้ได้ทั้งหมด ทั้งในไทย ปีนัง และสิงคโปร์

ตัวอย่างการอาศัยสัญญาลับในการผูกขาดเหมืองแร่หรือบริเวณพื้นที่ทำแร่ เช่นกรณีของบริษัทซิงเกปของฮอลันดาที่เมืองไทรบุรี ซึ่งยื่นขออนุญาตทำเหมืองแร่พร้อมนายปริชาต ชาวอังกฤษ กรมพระยาตำราจราชานุภาพได้ถวายรายงานแด่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า "ในส่วนมิสเตอร์ปริชาตนั้นไม่มีเหตุชักข้องอย่างใด ค้วยเป็นคนอังกฤษ แต่ในส่วนบริษัทซิงเกปนั้น เพราะเป็นบริษัทวิลันดา ถ้าอนุญาตจะผิดสัญญาลับที่เราทำกับอังกฤษ"²

อีกบริษัทหนึ่งที่ไม่ได้รับอนุญาตให้ทำเหมืองแร่ในภาคใต้เช่นกัน คือ บริษัทชุกเคนปาก แอนด์ บรอดเตอร์ ซาคีเยอรมัน ยื่นขออนุญาตตรวจแร่ในแขวงเมืองรามันห์ ปลิศตุล และตะกั่วป่า เมื่อบริษัทยื่นหนังสือต่อกระทรวงมหาดไทย ทางกระทรวงมหาดไทยได้ให้กระทรวงการต่างประเทศแจ้งหารือแก่ทูตอังกฤษ โดยทางลับ และในที่สุดก็ไม่ได้รับอนุญาต³

การใช้อำนาจทางการเมืองเพื่อช่วยส่งเสริมการผูกขาดผลิตภัณฑ์ของบริษัทต่างชาติ จะพบว่าบริษัทอังกฤษมักได้เปรียบบริษัทชาติอื่น ๆ ค้วยอาศัยสนธิสัญญาลับมาครอบงำ

¹ ฑูรายละเอียคใน กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศ, สนธิสัญญาความตกลงทวิภาคีระหว่างประเทศ กับต่างประเทศและองค์การระหว่างประเทศ เล่ม 1, หน้า 153.

² กจช., ร.5 กษ.6.5/13 เรื่องบริษัทซิงเกปขออนุญาตบ่อแร่

³ กจช., ร.5 กษ.6.3/16 เรื่องบริษัทชุกเคนปากแอนด์บรอดเตอร์ บริษัทเยอรมันขออนุญาตตรวจแร่เมืองรามันห์ ปลิศตุล ตะกั่วป่า (4 ธันวาคม ร.ศ.

ไทยไว้ ทำให้ไทยเองไม่กล้าอนุญาต ค่ายครั้นคร้ามในเรื่องสัญญาฉบับ¹

เจ้าพระยาพลเทพ เสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ ได้กล่าวถึงการผูกขาดเมืองแร่ของชาวต่างชาติ ไว้ในรายงานถึงราชเลขาธิการ ว่า

การทำเหมืองแร่ในเวลานี้ ชาวต่างประเทศทำเกือบหมด จะมีคนไทยอยู่บ้างก็เป็นส่วนน้อย ถึงกระนั้นคนไทยเหล่านี้ก็ยังคอยหาโอกาสที่จะโอนขายสิทธิให้แก่คนต่างประเทศอยู่เสมอ. . . แต่คนไทยจะคนควหาหาที่ ๆ พอจะทำเหมืองควยเรือชุดใด โดยมากก็ไม่สามารถที่จะทำเองได้ในที่สุดก็คั่งหาที่ไว้ เพื่อขายสิทธิให้ชาวต่างประเทศ²

การผูกขาดการขนส่งแร่ ไม่มีหลักฐานปรากฏชัด เนื่องจากบริษัทเหมืองแร่เป็นบริษัทที่ลงทุนสูงและทำเฉพาะกิจการด้านเดียว และมีการเติบโตในแนวตั้งเป็นส่วนใหญ่ จึงไม่นิยมขยายกิจการไปทำกิจการเดินเรือ เว้นแต่มีบริษัทการค้า ทุกด้าน ได้เข้ามาทำเหมืองแร่ จึงมักจะผูกขาดการขนส่งแร่ด้วย เช่นบริษัทอีสต์ เอเชียติก เบอร์ลีย์ยูคเกอร์ แอนด์โค บอร์เนียว เป็นต้น

ส่วนการผูกขาดตลาด การซื้อขายเหมืองแร่ นั้น บริษัทอังกฤษเป็นบริษัทผูกขาดอย่างมาก บริษัทรับซื้อแร่ที่สำคัญในประเทศไทยนอกจากบริษัทชาวจีนแล้ว บริษัทใหญ่คือบริษัทเสตรค เครคยิง คอมปนี และบริษัทอีสเทล สเมลคิง คอมปนี เป็นบริษัททั้งผูกขาดการทำเหมืองแร่ รับซื้อแร่ และถลุงแร่ โดยสองบริษัทนี้มีโรงถลุงแร่ของตนในปีนัง³ ในปี พ.ศ. 2430 บริษัทอีสเทล สเมลคิง คอมปนี ได้ตั้งขึ้นในปีนัง และไม่นานก็ได้เข้ามาผูกขาดการรับซื้อแร่ในประเทศไทย และในปี พ.ศ. 2449 บริษัทเสตรค เครคยิง คอมปนี ก็ได้เข้ามาในประเทศไทย ทั้งสองบริษัทได้รับซื้อแร่ โดยวิธีการแบบเดียวกับ

¹ กจช., ร.5 กษ.6.3/16 เรื่องเดียวกัน.

² กจช., ร.7 กษ.4/2 เรื่องวางระเบียบขบปิดเปิดการทำเหมืองแร่ในพระราชอาณาจักร (6 ธันวาคม พ.ศ. 2471 - 9 มกราคม พ.ศ. 2472)

³ กจช., ร.5 กษ.6.5/3 เรื่องมิสเทอเชมสวอศ ขออนุญาตผูกขาดในการทำแร่คูปักหัวเมืองมลายู (14 ธันวาคม - 10 มีนาคม ร.ศ. 109)

ที่ใช้ในมลายู คือ ออกทุนให้นายเหมืองในการทำแร่ และเอาที่ดินเหมืองค้ำประกัน แล้วให้นายเหมืองใช้หนี้คืนด้วยสินแร่ ภายใน 2 - 3 ปี บริษัทก็สามารถผูกขาดการรับซื้อแร่ไว้ได้กว่าครึ่งหนึ่งของจำนวนแร่ทั้งหมดในมณฑลภูเก็ต¹

การผูกขาดป่าไม้ของบริษัทต่างชาติ

ในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 อุตสาหกรรมป่าไม้เป็นอุตสาหกรรมที่สำคัญไม้สักเป็นสินค้าที่มีความสำคัญที่สุด ป่าไม้สักส่วนใหญ่อยู่ในภาคเหนือของประเทศไทย ไม้สักเป็นสินค้าออกที่สำคัญรองจากข้าว และมีปริมาณการส่งออกจำนวนมากสูงขึ้นเรื่อย ๆ จนกระทั่งปี พ.ศ. 2452 เมื่อรัฐมนตรีโยบายนลการส่งออกจำนวนไม้ส่งออกจึงเริ่มลดลงตั้งกล่าวมาแล้วในบทที่ 2 แต่ถึงอย่างไร ป่าไม้เกือบทั้งหมดในภาคเหนือก็ถูกผูกขาดโดยบริษัทต่างชาติ ทั้งนี้ด้วยการอาศัยอิทธิพลทางการเมือง โดยเฉพาะผ่านบุคคลต่าง ๆ ที่เป็นคนชาติเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นทูต กงสุล ที่ปรึกษาราชการชาวต่างชาติ หรือแม้แต่เจ้ากรมป่าไม้ ซึ่งจะได้กล่าวในหัวข้อต่อไป อีกปัจจัยหนึ่งที่เอื้อต่อการผูกขาดของบริษัทต่างชาติ คือ เงินทุนจำนวนมาก มีป่าไม้หลายป่าที่คนไทยรับเช่าทำ แต่คนเหล่านี้เป็นคนที่ไม่มีกำลังทุนรอนจะทำแทบทุกคน ที่ขออนุญาตรับเช่าทำ ไม่ได้ตั้งใจว่าจะทำเอง ตั้งใจแต่ว่าเมื่อรับสัญญาแล้วจะเอาไปขายต่อแก่คนในบังคับต่างชาติเพื่อเอากำไร²

บริษัทป่าไม้ขนาดใหญ่ ๆ ในช่วง พ.ศ. 2457 จนถึง พ.ศ. 2484 ล้วนเป็นบริษัทตะวันตกทั้งสิ้น เพราะบริษัทกิมเซ่งหลีซึ่งเป็นบริษัทไทยก็ขายให้แก่บริษัทบอมเบย์เบอร์มา และได้ทำสัญญาแก่บริษัทบอมเบย์ฯ ว่า "จะไม่ทำไม้สักในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาอีกต่อไป เพราะฉะนั้น ถ้ากิมเซ่งหลีเป็นอันเลิกกิจการทำไม้แล้ว ในจำพวกที่ 1 คง

¹ พรรณี อวนสกุล, "กิจการเหมืองแร่ที่บุกกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจภาคใต้ (พ.ศ. 2411 - 2474)," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524), หน้า 194.

² กชช., ร.5 ม.16.1/27 เรื่องมิสเตอร์สะเลตราายงานเรื่องการป่าไม้

เหลือแต่บริษัทฝรั่งเศส¹

การที่บริษัทต่างชาติสามารถผูกขาดป่าไม้ได้นั้น เนื่องมาจากทุนและเงินจำนวนมากที่ทุ่มเข้ามาสู่ธุรกิจนี้ โดยเฉพาะช่วงก่อน ร.ศ. 118 (พ.ศ. 2442) ซึ่งเป็นช่วงที่เจ้าผู้ครองนครมีอำนาจอนุญาตการทำป่าไม้ พวกชาวต่างประเทศได้เข้าทำป่าไม้ทั่วทุกตำบลในมณฑลพายัพ การตัดฟันไม้ซอนสักไม้มีกำหนดและพิทักษ์ตราให้ทำอย่างไร จึงขึ้นอยู่กับความพอใจของผู้อนุญาต ทำให้ป่าไม้ยับเยินเป็นอันมาก²

ในปี ร.ศ. 114 (พ.ศ. 2438) รัฐบาลได้ตั้งกรมป่าไม้ขึ้น และได้เล็งเห็นว่า การป่าไม้เป็นทรัพยากรของชาติ และมีความปรารถนาจะให้คนพื้นเมืองได้ทำ เพราะเกรงว่าบริษัทต่างชาติ จะเข้าผูกขาดเสียหมด แต่แล้วความปรารถนาก็กลับปรากฏผลในทางตรงกันข้าม และกลับทำให้บริษัทต่างชาติยิ่งผูกขาดยิ่งขึ้น เพราะ

คนพื้นเมืองที่ได้รับอนุญาตไปทำป่าไม้ในไม่ช้าไม่นานเท่าใด ก็มักไปรับสินบน หรือไปถูกข่มขู่รอนของพวกพ่อค้าไม้ทางใหญ่ ๆ ลุบลายก็ไปขอมโอนอนุญาตให้แกทางใหญ่ ๆ เป็นไปเสียเช่นนี้โดยมาก แมทางใหญ่ ๆ เอง บางทีก็มีเวลาที่ต้องขายส่งให้แกกัน³

การรับเข้าทำป่าไม้เมื่อล่วงมาถึงรัชกาลที่หก จึงตกอยู่ในมือบริษัทใหญ่โดยมาก เพราะเหตุที่บริษัทใหญ่เหล่านั้นได้รับชื่อจากคนพื้นเมืองที่ได้รับเข้าทำอยู่แต่ก่อน และบริษัทเหล่านี้ได้ดำเนินกิจการมาจนถึงสงครามโลกครั้งที่ 2

ด้วยกลไกการผูกขาดราคาสำหรับตลาดไม้ในยุโรปได้ เพราะในยุโรปถือกันว่าไม้สักไทยเป็นไม้ที่มีคุณภาพดี จนผู้ซื้อในตลาดยุโรปพากันร้องว่าไม้จากไทยเป็นไม้ที่ราคาแพงที่สุดในยุโรป และมีบริษัทจำหน่ายไม้บางบริษัทได้พยายามติดต่อกับทางไทย

¹ เรื่องเดียวกัน. (จำพวกที่ 1 หมายถึง บริษัทใหญ่คือ บริษัทต่างชาติ เช่น บอมเบย์ เบอร์มา บอร์เนียว สยามฟอเรสต์ หลุยส์เลียวโนเวนส์ อีสต์เอเซียติก)

² กช., ร.6 ม.14/1 เรื่องความเห็นจัดการป่าไม้และแบบร่างสัญญาการทำป่าไม้ซอนสัก (13 สิงหาคม 2452 - 12 ตุลาคม 2466)

³ เรื่องเดียวกัน.

โดยตรง เช่น บริษัท ซี อี ยอนซัน ในสวีเดน ได้ส่งหนังสือถึงนายเอ็กซ์เซล ยอนซัน
กงสุลสยาม ณ กรุงสต็อกโฮล์ม เพื่อติดต่อซื้อไม้จากห้างใดห้างหนึ่งโดยตรง เพราะ
เขาทนซื้อไม้ขนสักไทยจากห้างอังกฤษ และห้างอีสต์ เอเชียติก เดนมาร์ก ในราคา
แพงมากไม่ไหว การติดต่อครั้งนี้ทางไทยไม่สามารถช่วยอะไรได้ กิ่งหนังสือของพระยา
บริรักษ์จักรวงศ์ ว่าการแทนปลัดทูลฉลองกระทรวงต่างประเทศ ชี้แจงว่า

ได้โปรดให้พนักงานในกระทรวงพยายามสืบตามคูกามคนไทยที่ค้าไม้ว่าจะมี
ใครรับส่งไคบาง ก็ไคความจากคนค้าไม้ต่าง ๆ ว่า เวลาป่าไม้สำคัญ
ตกอยู่ในมือคนชาวต่างประเทศอย่างเช่นหางบอมเบย์ พม่า แลอีสต์เอเชีย
อะติก เป็นต้น พวกพ่อค้าไทยทั้งหลายรับไม้มาจากห้างเหล่านี้ชั้นเลื่อยขาย
ปลีก แลต้องรับคำมั่นของห้างเหล่านี้ว่า ถ้าไม้ที่รับซื้อมานั้น เมื่อคูกออก
ไคว่าเป็นไม้ที่ 1 แล ต้องบอกให้เจ้าของผู้ชายทราบก่อน เมื่อเจ้าของ
ไม้ไปตรวจเห็นไม่ชอบแล จึงอนุญาตให้ชายผู้นั้นไค เพราะฉะนั้นการที่
จะหาไม้ดี ๆ ส่งออกไปนอกนั้น เป็นอันยากนัก พ่อค้าไทยรับทำไม้ไค¹

นอกจากการผลิต และผูกขาดตลาดการขายไม้แต่ผู้เดียวของบริษัทป่าไม้
สำคัญ ๆ ของประเทศตะวันตกแลแล้ว บริษัทเหล่านี้ยังมีกิจการเดินเรือสำหรับขนส่งไม้ไป
ขายยังประเทศยุโรปด้วย เช่น บริษัทบอมเบย์ เบอร์มา อีสต์ เอเชียติก สยาม
ฟอเรสต์ และบอร์เนียว ทำให้บริษัทสามารถควบคุมการขนส่งไม้ไปจำหน่ายด้วยต้นทุน
การผลิตต่ำลง เนื่องจากค่าขนส่งต่ำ แต่ในตลาดยุโรปไม้กลับมีราคาแพง

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพยายามที่จะทำลายการครอบ
งำทางเศรษฐกิจของประเทศโดยชาวต่างชาติ² โดยเฉพาะชาวจีน แต่ประเทศต้อง
ประสบกับปัญหาหลายกาน โดยเฉพาะผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำหลังสงคราม
โลกครั้งที่ 1 จนเกิดวิกฤตการณ์ข้าวในปี พ.ศ. 2462 รัฐบาลจึงห้ามส่งข้าวออกและ

¹ กจช., กต.67/16 เรื่องห้างต่างประเทศซื้อไม้ (พ.ศ. 2452)

² David A. Wilson, Politics in Thailand, (New York :
Cornell University Press, 1962) p. 112.

เกิดภาวะถดถอยทางเศรษฐกิจแก่ประเทศชาติขึ้น¹ และพระองค์จึงยังไม่ได้ทรงแก้ไข
ปัญหาใด ๆ

เมื่อถึงสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงเป็นคน
ชาตินิยมคนหนึ่ง ได้พยายามสนับสนุนคนไทยให้ประกอบพาณิชย์กรรม ตั้งโรงงานผลิต
สินค้าจำเป็นขึ้นในประเทศไทย โรงงานอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นในสมัยนี้ที่สำคัญได้แก่
โรงงานบุรุษรถบิวเวอร์รี่ ซึ่งเป็นโรงงานผลิตเบียร์โรงแรกของเมืองไทย โรงงาน
ไม้ซีกไฟ และดำเนินกิจการมาจนถึงปัจจุบัน แต่เนื่องจากในรัชกาลนี้ปัญหาวิกฤตการณ์
ทางเศรษฐกิจได้สร้างความปั่นป่วนแก่เสถียรภาพของการปกครองมาก มีการยุบรวม
หน่วยงานบางหน่วยงาน เพิ่มภาษี เก็บภาษีเงินเดือนข้าราชการ และปลดข้าราชการ
ในตำแหน่งไม่จำเป็นออก² เหตุการณ์นี้ได้เป็นส่วนหนึ่งทำให้มีการเปลี่ยนแปลงการปก-
ครองในปี พ.ศ. 2475

ภายหลังที่คณะราษฎรได้ยึดอำนาจการปกครองแผ่นดินเรียบร้อยแล้ว ได้เล็ง
เห็นความสำคัญของปัญหาเศรษฐกิจของประเทศที่ตกอยู่ภายใต้การครอบงำของชาวตะวันตก
ผู้นำของไทยในคณะราษฎรถือว่าเป็นความผิดพลาดของรัฐบาลในอดีตที่ปล่อยปละละเลย
ต่อปัญหานี้ตลอดมาจนกระทั่งชาวตะวันตก และชาวจีนสามารถครอบงำเศรษฐกิจของประ-
เทศไว้ได้³ รัฐบาลจึงเริ่มส่งเสริมการอุตสาหกรรม ด้วยการชักชวนเอกชนให้มีการ
ลงทุน และรัฐได้เข้ามาร่วมลงทุนในกิจการบางประเภท ซึ่งกลายเป็นรัฐวิสาหกิจจำนวน
มากในสมัยต่อมา

¹"การกำกับตรวจตราชาวในปี 2462 - 63," จดหมายเหตุสุภาเผยแพร่
พาณิชย์ 1 (มิถุนายน 2464) : 15.

²ผาณิต รวมศิลป์, "นโยบายพัฒนาเศรษฐกิจสมัยรัฐบาล จอมพล ป. . . .,"
หน้า 20.

³ประวิตร อิศรางกูร ณ อยุธยา, รัฐบาลกับการพัฒนาอุตสาหกรรม (รายงาน
การศึกษาค้นคว้าของนักศึกษาวិชาพัฒนาเศรษฐกิจรุ่นที่ 4, 2512), หน้า 35.

2.2 ปัจจัยแวดล้อมทั่วไป

ภายใต้ขอบเขตการพัฒนาของบริษัทต่างชาติในประเทศไทย นอกเหนือจากปัจจัยภายในและปัจจัยแวดล้อมเฉพาะดังกล่าวมาแล้ว สภาพแวดล้อมทั่วไปในสังคมยังเป็นปัจจัยหนุนเนื่องอย่างค้ำประกันในการพัฒนาของบริษัทต่างชาติ ปัจจัยแวดล้อมทั่วไปที่เป็นพลังผลักดันร่วมดังกล่าวนี้คือ

- (1) การสนับสนุนของกลุ่มบุคคลและองค์กรต่างชาติในประเทศไทย
- (2) การสนับสนุนของกลุ่มบุคคลและองค์กรภายในประเทศ

การสนับสนุนของกลุ่มบุคคลและองค์กรเหล่านี้มีรูปแบบแห่งการช่วยเหลือที่แตกต่างกันไป ตามสภาพของแต่ละองค์กร ดังจะได้อธิบายต่อไป

(1) การสนับสนุนของกลุ่มบุคคลและองค์กรต่างชาติภายในประเทศไทย

กลุ่มบุคคลและองค์กรต่างชาติในประเทศไทย ได้แก่ ชาวต่างประเทศที่เข้ามาดำเนินธุรกิจ และประกอบกิจการในประเทศไทย องค์กรหรือกลุ่มบุคคลเหล่านี้ส่วนใหญ่จะให้การช่วยเหลือและสนับสนุนบริษัทที่เป็นของผู้ประกอบการชาติเกิดด้วยกัน องค์กรและกลุ่มบุคคลเหล่านี้ อาทิ ธนาคารต่างชาติ หุคหรือกงสุล รวมทั้งข้าราชการหรือที่ปรึกษาชาวต่างประเทศที่ทำงานอยู่ในหน่วยงานของรัฐบาลไทย

ธนาคารต่างชาติ

ธนาคารพาณิชย์ของต่างชาติที่เข้ามาประกอบธุรกิจในไทยในระยะเริ่มต้นของธุรกิจ จะตั้งให้บริษัทการค้าในประเทศไทยเป็นตัวแทน เช่น ห้างฮุกเกอร์ซิกท์ เป็นตัวแทนธนาคารฮ่องกงและเซี่ยงไฮ้ ห้างมาร์ควาลด์ แอนคโกล เป็นตัวแทนธนาคารชาร์เตอร์(Charter Bank) และห้างวินเซอร์ เป็นตัวแทนให้แก่ธนาคารเมอร์เคนไทล์ เป็นต้น¹

¹รัตนาวที รัตนโกมล, "วิวัฒนาการและบทบาทของธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทย (พ.ศ. 2431 - 2488)," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524), หน้า 37.

ในระยะเริ่มต้นนี้ ธุรกิจการรับฝากเงินจากคนไทยยังไม่ได้ได้รับความนิยมเท่าไรนัก ธุรกิจสำคัญของธนาคารในช่วงนี้คือปล่อยเงินกู้เพื่อทำการค้าและประกอบธุรกิจอื่น ๆ แก่บริษัทต่างชาติ จะปล่อยกู้แก่คนไทยบ้างแต่มีจำนวนน้อยมาก และดอกเบี้ยสูง สำหรับ การกู้ของคนไทยเมื่อเปรียบเทียบกับบริษัทหรือชาวตะวันตก ธนาคารยังมีส่วนหนุนทาง ธุรกิจแก่บริษัทต่างชาติในทุกกิจการ เช่น กิจการเหมืองแร่ จากการศึกษาของ พรณี อวนสกุล พบว่า การผูกขาดการซื้อแร่ในภูเก็ตของบริษัทสเตรท เครดิท คอมปะนี ของ อังกฤษ โดยใช้วิธีการปล่อยเงินกู้แก่นายเหมืองแล้วใช้นี้เงินเป็นสินแร่ ได้รับการหนุน ช่วยทางการเงินจากธนาคารชาร์เตอร์¹

การประกอบธุรกิจของบริษัทต่างชาติ นอกจากจะมีแหล่งเงินกู้ก็จากธนาคารต่างชาติในประเทศไทยแล้ว แม้แต่ธนาคารไทยเองก็ยังมีส่วนสนับสนุน เพราะถ้า เป็นบริษัทต่างชาติแล้ว ธนาคารมักจะปล่อยเงินกู้โดยคิดดอกเบี้ยต่ำกว่านายทุนไทยมาก ในรายงานการประชุมเสนาบดี เมื่อวันที่ 12 ธันวาคม ร.ศ.129 (พ.ศ.2454) ปรากฏข้อความที่กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า

เรื่องแบงก์ที่ทำกันอยู่เวลานี้ ถ้าขายคราฟท์ให้คนไทย แล้วเรียกดอกเบี้ย แร่กว่าที่ขายให้ฝรั่ง แม้แต่แบงก์ไทยคือ แบงก์สยามก็มาจกทำเช่นนั้น แลถ้าฝรั่งจะกู้เงินไม่ต้องเสียนายหน้า ถ้าไทยต้องเสียดังนี้ เป็นการเสียเปรียบกันมาก พอคนไทยทุนกันอยู่ แลยังซ้ำถูกรับคนต่าง ๆ อีกเช่น²

การกู้ยืมเงินจากธนาคารต่างชาตินั้น คนไทยจะต้องเสียดอกเบี้ยสูงถึงร้อยละ 12 พร้อมค่านายหน้าอีก 1 ใน 10 ส่วน ขณะที่ชาวต่างชาติเสียดอกเบี้ยเพียงร้อยละ 6 - 7 เท่านั้น³ จะเห็นได้ว่าบริษัทต่างชาติได้เปรียบคนไทยในเชิงการค้าทุกวิถีทาง

¹พรณี อวนสกุล, "กิจการเหมืองแร่ที่บุกกับการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจภาคใต้...", หน้า 250.

²กช., ร.6 ค.1/4 รายงานการประชุมเสนาบดีสภา วันที่ 12 ธันวาคม ร.ศ.129.

³สิริลักษณ์ ศักดิ์เกรียงไกร, "ต้นกำเนิดชนชั้นนายทุนในประเทศไทย...", หน้า 139.

ตั้งแต่เรื่องทุนเป็นอันดับแรกแล้ว การเติบโตของบริษัทจึงน่าจะมีมากกว่าคนไทยมาก

ทูตหรือกงสุลในประเทศไทย

ทูตหรือกงสุลชาวต่างชาติ โดยเฉพาะชาติที่มีบริษัทการค้าในประเทศไทย มักจะมีสำนักงานที่เรียกว่า สถานทูต หรือสถานกงสุลในประเทศไทย ส่วนใหญ่ของสำนักงานจะตั้งอยู่ในกรุงเทพฯ หรือในจังหวัดที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ เช่น เชียงใหม่ หน้าที่ของทูตหรือกงสุลมีหน้าที่จะต้องดูแลช่วยเหลือคนในบังคับของตนอยู่แล้ว แต่บทบาทของทูตหรือกงสุลที่จะกล่าวถึงในการช่วยเหลือบริษัทต่างชาติต่อไปนี้ น่าจะเป็นการช่วยเหลือที่เกินกว่าหน้าที่ จนออกจะเอาเปรียบ และไม่เคารพต่อราชการไทยมากเกินไป

กรมพระยาคำรงราชานุภาพ ทรงมองการช่วยเหลือของทูตและกงสุลที่เกี่ยวมายุ่งเกี่ยวกับกิจการป่าไม้ว่า เป็นพวกมีอำนาจที่ชอบแทรกแซงในการทำป่าไม้ ถ้ามีโอกาสจะว่ากล่าวหรือร้องขอต่อรัฐบาลให้เป็นประโยชน์แก่บริษัทชาติตนแล้ว เป็นไม่ละโอกาส และมักจะเป็นพวกที่ชอบทำเรื่องเล็กให้เป็นเรื่องใหญ่เสมอ¹

บางครั้งการช่วยเหลือของทูตหรือกงสุล เช่น การนำเข้าพบหรือการขอร้อง เมื่อไม่ได้สัมประสงค์ก็มักจะข่มขู่เอาภัยทางฝ่ายไทยง่าย ๆ เช่นกรณีนายเกรฟวิล กงสุลอังกฤษที่เชียงใหม่ ครั้งหนึ่งเขาพานายแมคคอนแนล ผู้อำนวยการบริษัทบอมเบย์เบอร์มา เข้าพบกรมพระยาคำรงราชานุภาพ เพื่อขอร้องให้ได้รับการต่ออายุสัมปทานป่าไม้ที่บริษัทรับช่วงเช่าทำจากเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่อีก 6 ปี ซึ่งเจ้าของป่าเดิมสัญญาว่าจะให้รับเช่าทำต่อหากหมดอายุลง แต่เมื่อตั้งกรมป่าไม้ขึ้น สัญญาในสัมปทานใดหมดอายุลง กรมป่าไม้จะเข้าจัดระเบียบให้ขอสัมปทานต่อกรมป่าไม้ใหม่ และบริษัทเกรงว่าจะไม่ได้ต่อสัญญาในป่าเดิม กรมป่าไม้ได้แจ้งว่าการรับปากคำของเจ้าของป่านั้นเป็นเรื่องส่วนบุคคล ทางกรมป่าไม้ไม่สามารถจัดการให้ได้ ทางนายเกรฟวิลได้พูดสำคัญว่า เรื่องนี้ผู้อำนวยการบอมเบย์เบอร์มาที่อังกฤษไม่พอใจคำตอบของไทย และไทยอาจจะได้รับ

¹ กช., ร.5-7 กษ.5.1/3 เรื่องบริษัทบอร์เนียวทำป่าไม้ตำบลต่าง ๆ

ความลำบาก หากไม่พิจารณาใหม่¹

ตัวอย่างนี้ทำให้เห็นว่า ทูตหรือกงสุลทำหน้าที่อย่างดีที่สุดในการะกิจของเขา แต่อาจจะเกินเลยไปในทัศนะของฝ่ายไทย ที่เขาใช้อำนาจในฐานะตัวแทนของประเทศมหาอำนาจมาข่มขู่เช่นนั้น

ปัญหาเรื่องการรักษาความปลอดภัยจากอัคคีภัย ก็เป็นอีกปัญหาหนึ่งที่ทำให้ฝ่ายไทยไม่สามารถดำเนินการได้ อันเนื่องมาจากการชักขวางของทูตหรือกงสุล เพียงเพื่อจะรักษาผลประโยชน์เล็ก ๆ น้อยให้แก่บริษัทชาติเดียวกัน ปัญหาเพลิงไหม้อันมีเหตุมาจากน้ำมัน ซึ่งเกิดจากน้ำมันที่บริษัทต่างชาตินำมาจำหน่ายในกรุงเทพฯ ยังไม่มีกฎหมายสำหรับการบังคับซื้อขาย และเก็บรักษาน้ำมันปิโตรเลียม เพื่อให้เกิดความปลอดภัย ซึ่งอาจเป็นภัยล่อแหลมที่จะทำให้เกิดเพลิงไหม้ในกรุงเทพฯ ได้

เมื่อรัฐบาลได้ออกกฎหมายมาฉบับหนึ่งในปี พ.ศ. 2425 กงสุลของประเทศที่มีบริษัทน้ำมันดำเนินการในประเทศไทย เช่น อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน กลับพากันคัดค้านกฎหมายฉบับนี้ โดยให้ความเห็นว่า เป็นการเพิ่มภาระและค่าใช้จ่ายที่บริษัทประเทศเหล่านั้นต้องรับผิดชอบมากขึ้น เช่น กรณีข้อบังคับข้อ 3 ได้บังคับว่า ไม่ให้ใครติดไฟหรือสูบบุหรี่ใกล้โรงเก็บน้ำมันที่รัฐจะสร้างขึ้นในเวลาที่มีการขนส่งน้ำมันขึ้นลง โดยให้เจ้าของน้ำมันผู้รับและส่งน้ำมันเป็นผู้รับผิดชอบเรื่องนี้² กงสุลต่างประเทศคัดค้านว่า หากเป็นเช่นนั้น ผู้เป็นเจ้าของเรือต้องขาดทุน เพราะเรือกลไฟต้องดับไฟเมื่อเรือยังมาไม่ถึงโรงเก็บน้ำมัน เมื่อใดขนน้ำมันขึ้นบนโรงเก็บน้ำมันแล้ว ก็ต้องถอยออกไป ซึ่งหากจะติดไฟให้สั้ตมขึ้นใหม่เพื่อเดินเครื่องย่อมเสียเวลาหลายชั่วโมง³

¹ กจช., ร.5 ม.16.1/19 เรื่องจัดการแก้ไขเรื่องสัญญาป่าไม้ที่ขัดข้องกับบริษัทต่าง ๆ แลเจ้านายเมืองลาวเรียกเงินแก่บริษัท (3 สิงหาคม ร.ศ.118)

² กจช., สารบัญญัตินิติพิเศษ เล่ม 8 จ.ศ.1241 - 1242 คัดจากหนังสือราชการ ศักราช 1250 ร.ที่ 279 เล่ม 11 เรื่องร่างกฎหมายสำหรับบังคับเรือกลไฟและเรือใบต่าง ๆ ที่บรรทุกน้ำมันปิโตรเลียมเข้ามาในกรุงเทพฯ และบังคับลูกค้าที่จะซื้อขายน้ำมันปิโตรเลียม

³ กจช., สารบัญญัตินิติพิเศษ เล่ม 8 จ.ศ.1242-1243 คัดจากหนังสือราชการ ศักราช 1240 ที่ 288 เล่ม 11 หนังสือของกงสุลอังกฤษ ลงวันที่ 19 มิถุนายน 2421

สำหรับกงสุลอังกฤษและฝรั่งเศส ต้องการทราบว่าหากรัฐบาลสร้างโรงเก็บน้ำมันแล้วจะให้ใคร เป็นผู้ดูแลรักษาโรงเก็บน้ำมัน เนื่องจากผู้ดูแลรักษาขอมรู้ว่าปริมาณน้ำมันลดลงเท่าใด และจะต้องนำน้ำมันมาอีกเท่าใด¹ หากรัฐบาลไทยแต่งตั้งคนในบังคับชาติอื่น นอกจากคนในบังคับอังกฤษและฝรั่งเศสแล้ว อาจเกิดผลเสียหายต่อผลประโยชน์คนในบังคับของตน²

การคัดค้านของกงสุลทั้งสามประเทศ ทำให้กฎหมายเกี่ยวกับเรื่องการป้องกันอัคคีภัยอันมีสาเหตุมาจากน้ำมัน ไม่สามารถนำออกมาใช้ได้ ขณะที่รัฐบาลกำลังหาทางออกอยู่นั้น ห้างมาร์ควาลค์ ซึ่งเป็นเอเยนต์จำหน่ายน้ำมันใหญ่โตที่สุดในประเทศไทย ขณะนั้น ได้เรียกร้องขอผูกขาดกิจการน้ำมันทั้งหมดในประเทศไทย โดยชี้เรื่องปัญหาอัคคีภัยและโรงเก็บน้ำมันเป็นข้อต่อรองในการเรียกร้อง แต่อย่างไรก็ตาม รัฐบาลได้ตอบปฏิเสธยืนยันว่าตราใบที่รัฐบาลยังไม่สามารถนำร่างกฎหมายเกี่ยวกับปัญหาอัคคีภัยจากน้ำมันออกใช้ได้ จะไม่ยอมอนุญาตให้บริษัททำการผูกขาดกิจการน้ำมัน³

ห้างมาร์ควาลค์ แอนด์ โก จึงทำหนังสือร้องเรียนไปยังสถานกงสุลเยอรมันในไทย โดยยกเรื่องที่มีคนจีนชอบทำบุญจุดประทัดดอกไม้ไฟใกล้สถานที่เก็บน้ำมันของห้าง ซึ่งอาจเป็นเหตุให้เกิดอัคคีภัย ทางกงสุลเยอรมันได้สนับสนุนคำร้องขอของห้าง โดยเตือนให้รัฐบาลดำเนินการปราบปรามพวกคนจีน และให้มีกฎหมายโดยเร็ว⁴

เรื่องระหว่างห้างมาร์ควาลค์กับรัฐบาลไทยไม่ยุติลง จนกระทั่งปี พ.ศ. 2435 ห้างห้างได้เป็นตัวแทนจำหน่ายน้ำมันแก่บริษัทเชลล์แห่งประเทศไทย (เดิมชื่อบริษัทเอเชียติกปิโตรเลียม (สยาม) จำกัด - ผู้เขียน) ซึ่งเป็นบริษัทอังกฤษ ซอลันคา ขณะนั้น

¹ เรื่องเดียวกัน.

² กจช., สารบาณสมุคพิเศษ เล่ม 8 จ.ศ. 1242-1244 คัดจากหนังสือราชการ ศักราช 1240 ที่ 288 เล่ม 11 หนังสือของกงสุลอังกฤษ ลงวันที่ 19 มิถุนายน 2421.

³ เรื่องเดียวกัน.

⁴ ฝ่ายประชาสัมพันธ์บริษัทเชลล์แห่งประเทศไทย, 84 ปี ของบริษัทเชลล์แห่งประเทศไทย, 2519.

ไทยกำลังเผชิญหน้ากับมหาอำนาจฝรั่งเศส เพื่อหวังจะได้อังกฤษเป็นตัว่วงคูลอำนาจ
ไทยจึงลดหย่อนผ่อนปรนแก่ห้างมาร์ควาลด์ เรื่องจึงยุติลงก่อนเกิดวิกฤตการณ์ ร.ศ. 112
เพียงปีเดียว¹

การจัดการปัญหาเกี่ยวกับน้ำมันเชื้อเพลิงของรัฐบาล

นอกจากปัญหาอค์คิภยที่ทุตและกงสุลไควิงเตนชวยเหลือบริษัทตางชาติแลว
ปัญหาการผูกขาดการจําหนายน้ำมัน ทุตและกงสุลกัพยายามวิงเตนชวยเหลือบริษัทน้ำมัน
ของตนอยางออกนอกหนา กังที่ทุตเยอรมันวิงเตนใหแกบริษัทมาร์ควาลด์กัถกลาวมาแล้ว
ในเรื่องนี้ไคมีปัญหาตทอตมาจนถึงปี พ.ศ. 2475 เมื่อคณะราษฎรไค้เข้ามาบริหารบ้าน
เมือง ซึ่งกอนหนานั้รัฐบาลไมสามารถเขาไปควบคุมอะไรไค้เลย ภายหลังเปลี่ยนแปลง
การปกครอง คณะกรรมการราษฎรในขณะนั้นจึงไค้มอบหมายให นายวนิช ปานะนนท²
เป็นผู้คําเนินการ คณะกรรมการราษฎรมีความเห็นวํา น้ำมันเชื้อเพลิงเป็นยุทธบัจจัย
สําคัญ มีบทบาทเกี่ยวของกับการเมือง กอนปีพุทธศักราช 2475 ประเทศไทยตองซื้อ
น้ำมันจากตางประเทศ ผานบริษัทตางชาติที่ตังเอเยนตอยู่ในประเทศไทย ราษฎรตองซื้อ
น้ำมันตามราคาที่ตั้งไว้ของบริษัท และบางครังบริษัทน้ำมันก็รวมมือกันตั้งราคาแพง ๆ
กัถกลาวมาแล้วในบทที่ 2 คัวยเหตุนี้ ราคาน้ำมันหลังปี พ.ศ. 2475 จึงแพงมากเมื่อ
เทียบส่วสัมพันธ์กับตลาดโลก³ เมื่อรัฐบาลเขามาเริ่มเพื่อคําเนินการน้ำมันเชื้อเพลิง
นั้น ไมเป็นที่พอใจของบริษัทน้ำมันตางชาติ กัถรายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครังที่
54 ใน พ.ศ. 2479 ความตอนหนึ่งวํา

¹ทวี พานิชพัฒนาเจริญ, "บริษัทน้ำมันข้ามชาติ...", หน้า 64.

²รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการคลังในชุดรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม
เป็นนายก (ชุด 7 มีนาคม 2487). ประยุทธ์ สิทธิพันธ์, ฟ้าประชาธิปไตย,
(พระนคร : เนติสารสัน, ไม่ระบุ พ.ศ.), หน้า 36 - 40.

³ กองประสานสัมพันธ์ กองการเชื้อเพลิง, สมุดปกขาว, หน้า 3 - 4.

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมเสนอว่า น้ำมันของแผนกเชื้อเพลิงกระทรวงกลาโหมที่เก็บไว้แล้วระเหย จะนำออกขายเสียบางโคหรือไม่ รัฐมนตรีกระทรวงการต่างประเทศและที่ปรึกษานายกรัฐมนตรี เห็นว่าน่าจะออกขายได้ อย่าทำเป็นโมโนโพล รัฐมนตรีกระทรวงกลาโหมกล่าวว่า การขายน้ำมันนี้เคยมีเรื่องขัดข้องครั้งหนึ่ง นายคอมเมอร์ อัครราชทูตอังกฤษ ใต้อาว่าเหตุไรทางราชการจึงขายน้ำมันแข่งขันกับคนซึ่งเป็นพ่อค้าอังกฤษ¹

ในเรื่องนี้ทูตอังกฤษได้ขอร้องต่อรัฐบาลที่จะไม่ให้รัฐบาลเข้าดำเนินการจำหน่ายปลีกน้ำมันแก่ผู้ซื้อโดยตรง แต่รัฐบาลได้ตกลงใจที่จะต้องดำเนินการให้สำเร็จ เนื่องจากบริษัทต่างชาติครอบงำน้ำมันมานานแล้ว จึงได้ตราพระราชบัญญัติน้ำมันเชื้อเพลิงขึ้น และพระราชบัญญัตินี้มีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 16 กรกฎาคม พ.ศ. 2482²

ในเรื่องปัญหาน้ำมัน ถึงแม้ว่าราชทูตอังกฤษจะเข้าพบรัฐบาลหลายครั้งรวมทั้งบริษัทน้ำมันสแตนคาร์ล แวกคัมมอยล์ และบริษัทเชลล์แห่งประเทศไทย ซึ่งเป็นบริษัทผูกขาดน้ำมันใหญ่ที่สุดในขณะนั้น ได้เข้าเจรจากับรัฐบาล และยื่นคำขาดจะถอนตัวจากการจำหน่ายน้ำมัน หากรัฐบาลนำ พ.ร.บ. น้ำมันมาใช้ ในที่สุดบริษัททั้งสองต้องเลิกกิจการในไทยหลังการใช้ พ.ร.บ. ฉบับนี้³

ที่ปรึกษาหรือข้าราชการชาวต่างประเทศในไทย

ข้าราชการหรือที่ปรึกษาชาวต่างประเทศ ที่ทำงานอยู่ในหน่วยงานของรัฐบาลไทย เป็นบุคคลอีกกลุ่มหนึ่งที่มีโอกาสสูงมาก ในการช่วยเหลือบริษัทต่างชาติให้สามารถเอาชนะคู่แข่งชั้น หรือรื้อข่าวสารความเคลื่อนไหวในวงราชการ อันจะเกิด

¹ แผนกเก็บและห้องสมุด กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 54 วันพุธที่ 21 ตุลาคม พ.ศ. 2479.

² แผนกเก็บและห้องสมุด กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 14 วันจันทร์ที่ 12 มิถุนายน พ.ศ. 2482.

³ กจส., กต. 70.4/1 เรื่องเดียวกัน.

ผลดีหรือกระทบกระเทือนต่อธุรกิจของบริษัทต่างชาติ บุคคลกลุ่มนี้จึงมีส่วนสนับสนุนทั้งโดยทางตรงและโดยทางอ้อม ทำให้บริษัทสามารถประกอบการจนประสบผลสำเร็จในธุรกิจได้ ในช่วงก่อน พ.ศ. 2484 การค้าของบริษัทต่างชาติจะขึ้นอยู่กับสินค้าสั่งเข้าและส่งออก สินค้าชั้นปฐมที่สำคัญคือ ข้าว ไม้สัก และแร่ดีบุก เพราะฉะนั้นข้าราชการหรือที่ปรึกษาในหน่วยงานที่สัมพันธ์กับสินค้าเหล่านี้จึงเป็นผู้มีความสัมพันธ์โดยตรงที่จะช่วยเหลือบริษัทชาติเกี่ยวกับตน เช่น ข้าราชการในกรมป่าไม้ กรมราชโลหกิจและภูมิวิทยา ตัวอย่างการช่วยเหลือให้การสนับสนุนบริษัทต่างชาติจึงตั้งจำกัคอยู่ในกลุ่มนี้ เช่น เจ้ากรมป่าไม้ พนักงานกรมป่าไม้ เป็นต้น

การช่วยเหลือของเจ้ากรมป่าไม้ชาวอังกฤษต่อบริษัทป่าไม้ เป็นตัวอย่างที่เห็นได้ชัด เพราะบริษัทป่าไม้ส่วนใหญ่เป็นบริษัทชนชาติอังกฤษ เจ้ากรมป่าไม้จึงผูกขาดเฉพาะคนชาติอังกฤษถึง 3 คน ตั้งแต่เมื่อแรกตั้งกรมป่าไม้เป็นต้นมา เรื่องการช่วยเหลือของเจ้ากรมป่าไม้ต่อบริษัทชาติเดียวกันนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชหัตถเลขาเตือนพระยาสุริยานุวัตร ลงวันที่ 28 กรกฎาคม ร.ศ. 122 (พ.ศ. 2446) ให้ตระหนักไว้ว่า

กรมป่าไม้เป็นสำคัญยิ่งกว่าอันหมก เจ้าพนักงานก็เป็นคนอังกฤษทั้งสิ้น แล้วก็ทำการอยู่ในมณฑลพายัพ ไม่ใคร่ถึงกันกับกรุงเทพ บริษัทเหล่านี้ก็เป็นบริษัทอังกฤษโดยมาก . . . ความวิตกอันนี้ใคร่สังเกตแลดูก็ดูจะเหมือนกันกับคนเก่า ขอเรียงเกยทั้งปวงมีเป็นอันมาก รวบรวมใจความก็เข้ากับบริษัทอังกฤษด้วยกัน บริษัทคิดอ่านรวบรวมป่าไม้ซึ่งแต่ก่อนผู้ที่มีทุนน้อยทำได้ เขาเอาทุนมากเขาสูรวบรวมเสียไหนกันหนา . . . บริษัทกับพวกในกรมป่าไม้มันวิวเคยขามาเคยขกันมาแต่ในเมืองพม่า แลเป็นชาติเดียวกันโดยมาก ถ้ากระโชกกระชากหนักก็จะเกิดความเอาควมผู้แทนรัฐบาลอังกฤษในนี้ก็เสียส่นเที่ยวไล่เกยของ การที่ไม่ใช่ธุระตัว 2 เรื่อง 3 เรื่องมาแล้ว เสียที่เขาก็ออกตัวไปเป็นไปรเวตแลเป็นแตกามกุ¹

¹ กจช., ร.5 ม.16.2/18 เรื่องมองซิเออเย็ค จะขอซื้ออำนาจทำการ

ป่าไม้ของบริษัทยิมเซงหลี (28 กรกฎาคม ร.ศ. 122)

จากพระราชหัตถเลขาฉบับนี้ เป็นหลักฐานชี้ให้เห็นการเข้ามารับราชการของชาวอังกฤษเกือบทุกคนว่า เป็นผู้เห็นแก่ประโยชน์ของคนชาติเดียวกับตนเป็นใหญ่ และในหน่วยงานราชการล้วนแต่มีชาวอังกฤษผูกขาดเป็นข้าราชการและที่ปรึกษาเกือบทุกกระทรวง บริษัทชนชาติอังกฤษจึงได้เติบโตขึ้นยิ่งกว่าบริษัทชาติใด ๆ จากยุโรป โดยเฉพาะในกิจการป่าไม้ซึ่งเริ่มแรกบริษัทบอร์เนียวมีโรงเลื่อยเพียง 1 โรง ในต้นรัชกาลที่ห้า แต่ในปลายสมัยรัชกาลที่ห้า บริษัทของชาวยุโรป โดยเฉพาะอังกฤษมีโรงเลื่อยถึง 5 โรง และโรงเลื่อยของชาติอื่นรวมทั้งไทยด้วยอีก 5 โรง¹

บริษัทป่าไม้ที่เติบโตมากระหว่างทศวรรษ 2440 จนถึงทศวรรษ 248 เป็นบริษัทอังกฤษเกือบจะทั้งหมด บริษัทบอมเบย์เบอร์มาและแองโกลสยามเป็นบริษัทที่มีอัตราการเติบโตสูงสุด จากการศึกษาพบว่าบริษัทนั้นนอกจากมีเงินทุนค่าเงินการครั้งแรกที่สูงที่สุด (10 ล้านบาท) แล้ว ยังเป็นบริษัทที่ชอปรังแกบริษัทเล็กบริษัทน้อย และใช้เล่ห์เหลี่ยมกำจัดคู่แข่งทางการค้ามากที่สุดด้วย ทั้งนี้โดยได้รับความร่วมมือส่วนหนึ่งจากเจ้าพนักงานในกรมป่าไม้ ในการเอาเปรียบบริษัทเล็กของบอมเบย์เบอร์มานี้ พระองค์เพ็ญ ได้รายงานไว้ในการเสด็จตรวจป่าไม้มณฑลพายัพ ว่า

. . . นอกจากบริษัทจะอาศัยการเพิกเฉยของเจ้าพนักงานสร้างความร่ำรวยเติบโตแล้ว บริษัทยังไม่ละเว้นที่จะข่มเหง รังแก บริษัทเล็กบริษัทน้อย และเอกชนที่ทำป่าไม้ จนถึงชั้นฉ้อโกง แม้จะเกิดวิวาทขึ้น พนักงานก็เข่าขาคนฝ่ายอังกฤษ ถึงจะฟ้องก็สู้คนอังกฤษไม่โต ไมของบรรดาพ่อค้าเล็ก ๆ มักจะถูกบริษัทบอมเบย์เอาตราตีไม้เลือกกว่าไม้ของใคร ไม้รายนี้ตกไปถึงปากน้ำโพแล้วรองต่อเจ้าพนักงานคานภาษี ก็ไม่ไควประการใด ปลอญให้บริษัทบอมเบย์เอาไม้ลงไปไคโดยสะดวก ครั้นบรรดาลูกค่างหลายจะวากลาว ก็เห็นว่าไม้ไม่มากมาย เสมอเพียงคนละ 10 - 20 คนเท่านั้น ก็เป็นอันเงียบไป. . .²

¹A.J.C. Dickson, "The Teak Industry," in Twentieth Century... eds Arnold Wright and Oliver T. Breakspear., pp. 175-181.

² กจช., ร.5 ม.16/10 เรื่องเดียวกัน

ตัวอย่างที่ชี้ให้เห็นการกระทำการข่มเหงบริษัทป่าไม้คู่แข่งของบริษัทบอมเบย์เบอร์มา อีกกรณีหนึ่งคือ เรื่องของเงินชะแสง ซึ่งได้ไปซื้อไม้มาจากเมืองน่าน จำนวน 30 ตัน ห้างบอมเบย์เบอร์มาเห็นว่าเงินรายไปซื้อไม้คัทหน้าบริษัทโดยขึ้นราคาไม้สูงกว่าที่บอมเบย์เบอร์มาเคยซื้อ บริษัทบอมเบย์เบอร์มาได้นำชมุ 40 คน ไปพบเงินราย และบอกเงินรายชื่อว่าบริษัทจะซื้ออยู่แล้ว ทั้งยังได้พันไม้เหล่านั้นตามรูปการซื้อขาย และตีตรา B.B.C. ซึ่งเป็นตราของบริษัท¹

การกระทำของบริษัทกับเอกชนและบริษัทเล็ก ๆ ดังกรณีเงินรายนั้น บริษัทเล็กไม่มีหนทางจะตอบโต้ประการใด โดยเฉพาะเมื่อพนักงานหรือกระทั่งเจ้ากรมป่าไม้มักจะเข้าข้างบริษัทใหญ่เสมอมา เป็นความขมขื่นของคนไทยที่บริษัทต่างชาติซึ่งอาศัยอำนาจแห่งยุคจักรวรรดินิยม กดขี่ข่มเหง เพื่อต้องการกำไร เพื่อความเติบโตของธุรกิจ ข้าราชการไทย หรือชนชั้นปกครองระดับสูง ก็รู้และเข้าใจปัญหานี้ แต่ก็ช่วยอะไรไม่ได้มากนัก จากตัวอย่างนี้ย่อมเป็นการยืนยันคำกล่าวของผู้วิจัยที่กล่าวไว้ในบทแรกของงานวิจัยนี้ว่า "ประเทศไทยมิได้ตกเป็นอาณานิคมของมหาอำนาจตะวันตก แต่เราก็มีสภาพที่ไม่แตกต่างไปจากประเทศอาณานิคมเท่าใดนัก"

จากปัญหาความช่วยเหลือของข้าราชการชาวต่างประเทศในกรมป่าไม้นี้ รัฐบาลได้แก้ปัญหาโดยส่งนักเรียนไทยไปเรียนการป่าไม้ยังต่างประเทศ และเมื่อคนไทยมีความสามารถแล้ว จึงให้เขาทำหน้าที่สำคัญในกรมป่าไม้ ในปี พ.ศ. 2466² พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดแต่งตั้งให้ พระยาครุพันธ์พิทักษ์ เป็นอธิบดีกรมป่าไม้คนแรก หลังจากทีกรมนี้มีเจ้ากรมป่าไม้ชาวอังกฤษมา 3 คน รวมเวลา 27 ปี การช่วยเหลือของข้าราชการชาวต่างประเทศจึงเบาบางลง ในกรมอื่น ๆ ก็เช่นเดียวกัน คนไทยได้เข้าทำหน้าที่แทนชาวต่างชาติ ประกอบกับภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 เศรษฐกิจไม่เฟื่องฟูมากนัก และกลับตกต่ำลงภายหลังปี พ.ศ. 2472 เป็นต้นมา ความช่วยเหลือที่ชาวต่างประเทศมีต่อบริษัทของตนในช่วงหลังปี พ.ศ. 2475 - 2484 จึงไม่สูงเกินพอที่จะ

¹ กจช., ร.5 ม.16/10 เรื่องเดียวกัน.

² ชมัยโฉม สุนทรสวัสดิ์, "การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับกิจการป่าไม้...",

นำมาเป็นตัวอย่างได้ ประกอบกับช่วงกลางทศวรรษ 2470 เป็นต้นมา นโยบายชาตินิยมมีมากขึ้นในกลุ่มชนต่าง ๆ และรัฐบาลเองได้กีดกันการค้าเงินธุรกิจของชาวต่างชาติ การที่ข้าราชการชาวต่างประเทศจะหาช่องทางในการช่วยเหลือจึงถูกปิดลง

(2) การสนับสนุนของกลุ่มบุคคลและองค์กรภายในประเทศ

นายทุนนายหน้าในประเทศไทย

คอมปราโดร์หรือนายทุนนายหน้า เกิดขึ้นจากช่องว่างระหว่างกิจการธุรกิจของนายทุนชาติตะวันตก และระบบการตลาดภายในประเทศ อันเป็นผลจากการแผ่ขยายตัวของทุนนิยมโลกในระบบเศรษฐกิจของไทย ก่อนปี พ.ศ. 2398 นั้น นายทุนพื้นเมืองได้รับการคุ้มครองจากการค้าภายใต้ระบบภาษีนายอากรผูกขาด และมีความชำนาญการตลาดภายในประเทศมากกว่า สิทธิพิเศษนี้ลบลงภายหลังไทยทำสนธิสัญญาไมตรีและการค้ากับต่างประเทศ ดังนั้นทันทีที่ธุรกิจทุนนิยมตะวันตกได้ใช้บริการนายหน้า ทำให้บริษัทชาติตะวันตกสามารถทำการแข่งขันกับนายทุนภายในประเทศได้ นายทุนนายหน้าในประเทศไทยจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ช่วยเกื้อหนุนให้บริษัทต่างชาติเติบโตขยายตัวในประเทศไทย

ด้วยผลพวงของสนธิสัญญาบาวริงปี พ.ศ. 2398 ไทยถูกบังคับโดยมหาอำนาจอังกฤษให้รับข้อจำกัดทางด้านอัตราภาษีขาเข้าไม่เกินร้อยละ 3 สินค้าจากต่างประเทศจึงทะลักเข้ามาตีตลาดสินค้าพื้นเมือง ทำให้ชนชั้นนายทุนท้องถิ่นส่วนใหญ่คือ เจ้านายขุนนาง และชาวจีน ไม่สามารถพัฒนาอุตสาหกรรมขึ้นมาได้ แต่ชาวจีนได้อาศัยช่องว่างที่มีอยู่ระหว่างบริษัทต่างชาติและตลาดภายในประเทศ ตักตวงผลประโยชน์และสร้างความมั่งคั่งแก่ตน โดยการเป็นนายหน้าและผู้ขายในประเทศ จากความช่วยเหลือของนายหน้าชาวจีน จึงทำให้บริษัทต่างชาติสามารถควบคุมผลผลิตและส่วนเกินได้มากกว่าจนสามารถสะสมทุนสร้างความเติบโตแก่บริษัท

นายทุนนายหน้าในประเทศไทย จะแทรกอยู่ในทุกแขนงธุรกิจ ไม่ว่าจะเป็นธุรกิจเหมืองแร่ ป่าไม้ การส่งออก ธนาकार ฯลฯ กรมพระยาคำรั่งราชานุภาพได้ตรัส

¹ สิริลักษณ์ สักดิ์เกรียงไกร, 'ต้นกำเนิดชนชั้นนายทุน...', หน้า 114.

ถึงนายหน้าที่เกี่ยวข้องกับการป่าไม้ไว้ว่า พวกนายหน้าพวกนี้เป็นพวกเหี้ยมขนานซอรั้งให้ผู้อื่นผู้ใดได้รับอนุญาตทำป่าไม้ หรือขอป่าไม้ในชื่อของตนเอง เพื่อเอาสิทธิไปซ่อนขาย หรือเอาส่วนสินบนจากผู้ทำป่าไม้จริง ๆ คนจำพวกนี้มีมากและมีกลอุบายหลายอย่าง แม้จนลวงผู้ขอให้หลงว่าตนอาจว่ากล่าวกับเจ้าพนักงาน แต่ที่แท้อยู่เปล่า ๆ ก็มี พอใครได้รับอนุญาตก็เข้าตีขลุมเอาสินบนตั้งนี้ก็มี พวกนายหน้าจะวิ่งเต้นในการขออนุญาตป่าไม้เมื่อได้รับอนุญาตแล้ว ก็มักเอาสิทธินั้นไปขายแก่บริษัทใหญ่ ๆ ทำให้บริษัทใหญ่เหล่านั้นสามารถผูกขาดป่าไม้ได้¹

ในการทำป่าไม้ นอกจากจะมีนายหน้าตั้งกล่าวแล้ว ยังมีคนอื่นจำพวกหนึ่งที่เป็นประโยชน์แก่บริษัทต่างชาติ ถึงไม่เป็นนายหน้าโดยตรง แต่มีวิธีการคล้ายนายหน้าบุคคลเหล่านี้คือ คนขึ้นเมืองในมณฑลพายัพ ซึ่งมักจะขออนุญาตทำป่าไม้เช่นเดียวกัน แต่มักไปรับสินบนหรือกู้ยืมเงินทุนจากบริษัทต่างชาติ และสุดท้ายก็ยอมโอนอนุญาตให้แก่บริษัท²

บริษัทตะวันตกได้อาศัยชาวเงินในการ เป็นนายหน้ารับซื้อของแล้วนำมาขายแก่บริษัทอีกทอดหนึ่ง เพราะชาวเงินสันตึกมีความชำนาญในพื้นที่มากกว่า โดยบริษัทจะติดต่อนายทุนจีนคนใดคนหนึ่งที่เป็นที่รู้จักกันดีในหมู่ชาวเงินทั่วไปเพื่อรับซื้อสินค้า และนายทุนจีนผู้ทำหน้าที่นายหน้าให้กับบริษัทตะวันตกจะทำสัญญาส่งสินค้ากับบริษัทเป็นจำนวนเท่าไร ภายใต้กำหนดระยะเวลาหนึ่ง โดยจะได้ค่าคอมมิสชั่นตอบแทน เมื่อทำสัญญาแล้วนายหน้าจะไปหาสินค้าให้ตามสัญญา มิฉะนั้นจะต้องรับใช้ค่าเสียหายที่เกิดขึ้น ตัวอย่างนายหน้ากรณีนี้เช่น นายหน้าชื่อชาวของบริษัทออรากัน คือ นายไต้ก๋ง อาของเขาคือเจ้าของ

¹ กจช., ร.7 กษ.5.1/3 เรื่องบริษัทบอร์เนียวทำป่าไม้ตำบลต่าง ๆ (11 ตุลาคม 2455 - 10 พฤศจิกายน 2472)

² กจช., ร.6 ม.14/4 เรื่องความเห็นจัดการป่าไม้และแบบร่างสัญญากระทำป่าไม้ขอนแก่น (13 สิงหาคม 2452 - 12 ตุลาคม 2466)

โรสาลีเบนซึ่งเป็นโรงสีที่สำคัญโรงหนึ่ง หลังจากที่เขายกการศึกษาจากฮ่องกงได้
 ดำเนินธุรกิจโรงสีโรสาลีเบน ต่อมาเป็นนายหน้าให้กับบริษัทออรากัน ติดต่อซื้อข้าวจาก
 โรงสีอื่น ๆ เพื่อบรรทุกลงเรือส่งออก ภายหลังได้ออกจากตำแหน่งนายหน้ามาดำเนิน
 ธุรกิจส่วนตัว¹

สำหรับกิจการเหมืองแร่ นั้น มีบุคคลสำคัญในวงการธุรกิจหลายคนที่ร่วมมือ
 ส่วนกับบริษัทต่างชาติ เช่น นายลิมฮกเซ่ง พระรัตนเศรษฐี (คอยู่ตก ๗ ระนอง) บุคคล
 เหล่านี้ได้ร่วมมือบริษัทฮอัสเติน ออปเรชั่น จำกัด และบริษัทอื่น ๆ อีกกว่า 10 บริษัท
 บริษัทนี้เป็นบริษัทจดทะเบียนในออสเตรเลีย การดำเนินการของบริษัทจะมีนายหน้า
 ดำเนินการแทนบริษัทในการรวบรวมหาที่ ๆ จะทำเหมืองแร่ และได้ขยายกิจการโดยมีนาย
 หน้าอยู่ในจังหวัดต่าง ๆ หลายจังหวัด คือ

ตะกั่วป่า	นายลิมฮกเซ่ง	กุลวานิชย์
ตรัง	นายจันเจงเต้	เงินฮกเกี้ยน บังคับญี่ปุ่น
พังงา	นายลิมฮกเซ่ง	
ปัตตานี	นายตันซุนตัน	
สงขลา	นายตันซุนตัน	
สุราษฎร์ธานี	นายตันซุนตัน	
เพชรบุรี	นายลิมฮกเซ่ง ²	

นายหน้าอีกประเภทหนึ่งที่รับใช้บริษัทต่างชาติ และมีส่วนช่วยให้กิจการเดิน
 เรือของชาวต่างชาติเจริญขึ้น คือ คอมปราโคร์เรือ หรือ จุนจู เหตุที่ต้องมีคอมปราโคร์
 เรือ เนื่องจากการบริการขนส่งสินค้าทางเรือยังเมืองท่าต่าง ๆ บริษัทต่างชาติไม่เข้าใจ
 ภาษาและวัฒนธรรม จึงจำเป็นต้องใช้นายหน้าเป็นผู้ติดต่อกับนายทุนภายในประเทศ
 เพื่อเสนอบริการนำส่งสินค้าของบริษัท พื้นฐานทั่วไปของนายหน้าประเภทนี้จำเป็นต้องมี

¹สิริลักษณ์ ศักดิ์เกรียงไกร, "ต้นกำเนิดชนชั้นนายทุน...", หน้า 124.

² กจช., ร.7 กษ.4.1/71 เรื่องรายงานตรวจราชการของเสนาบดี
 เกษตร กล่าวถึงการแผนกราชโลหกิจรวมในเรื่องผู้กานายลิมฮกเซ่งและพระรัตนเศรษฐี
 (28 กุมภาพันธ์ - 22 มีนาคม 2470)

ความรู้ในภาษาอังกฤษดี เป็นคนจีนแต่ใจหรือรู้ภาษาจีนแต่ใจ เนื่องจากนายทุนเงินใน
ไทยส่วนใหญ่เป็นจีนแต่ใจ เงินเดือนคอมปราโตร์เรือจะสูงมากคือเดือนละประมาณ
500 บาท¹

นายทุนนายหน้าอีกประเภทหนึ่งคือ นายหน้าธนาคาร หรือคอมปราโตร์แบงก์
นายหน้าแบงก์คือบุคคลผู้วิจารณ์เครดิตและผู้ค้าประกันลูกค้าให้กับธนาคาร การวิจารณ์
ลูกค้า เช่น ตรวจสอบว่าลูกค้านั้น ๆ มีความตั้งใจ จริงใจในกิจการมากน้อยแค่ไหน
ข้อสัจย์หรือไม่ และคอมปราโตร์แบงก์จะต้องเป็นผู้ค้าประกันความเสียหายที่อาจเกิดจาก
ลูกค้า คอมปราโตร์แบงก์จึงเป็นบุคคลที่มีฐานะดี และเป็นบุคคลที่บุคคลทั่วไปรู้จักและ
เชื่อถือ โดยเฉพาะในหมู่พ่อค้า²

กิจการนายหน้าในช่วงปี พ.ศ.2475 เป็นต้นไป ยังมีบ้าง แต่ในช่วงนี้ชาวจีน
ได้เปลี่ยนมาเป็นเจ้าของกิจการย่อยมากมาย และทำหน้าที่ผู้ขายปลีกให้แก่บริษัทชาว
ตะวันตก เช่น การขายปลีกลำมัน จนกระทั่งระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้มีนาย
หน้าประเภทหนึ่งเกิดขึ้น และกลายเป็นเหตุให้เกิดสินค้าแพง หนังสือพิมพ์ศรีกรุงได้
รายงานเรื่องนี้ไว้ว่า นายหน้าเป็นอาชีพเกิดขึ้นพร้อมสงคราม พวกนี้มักมีผู้ขาย ผู้หญิง
เด็ก หรือผู้ใหญ่ จะทำหน้าที่เที่ยววิ่งเสนอขายสินค้านานาชาติแก่ผู้ต้องการ ทุกคนจะ
มีบัญชีสินค้าที่ต้องการขายอยู่ในกระเป๋า ส่วนมากจะเสนอขายต่อรองราคาทางโทรศัพท์³
เหตุที่มียานนายหน้าประเภทนี้เกิดขึ้นเนื่องจากสินค้าในตลาดขาดแคลน นายหน้าพวกนี้จะมี
แหล่งกักตุนสินค้าของตนโดยร่วมกับบริษัทห้างร้านใหญ่ ๆ เมื่อได้ราคาเป็นที่พอใจ จึง
จะขาย ผู้ซื้อก็จำเป็นต้องซื้อเพราะหาซื้อไม่ได้

นายทุนนายหน้านับเป็นบุคคลหนึ่งที่มีความสำคัญสำหรับบริษัทต่างชาติมาก
หากไม่มีนายหน้าแล้ว ก็เป็นการยากที่บริษัทต่างชาติจะเข้าสู่ระบบตลาดการค้าในสังคม
ไทยได้ นายทุนนายหน้าจึงนับเป็นตัวกลางสำคัญที่ทำให้สินค้าของตะวันตกเข้าถึงชาว

¹ สิริลักษณ์ ศักดิ์เกรียงไกร, "ต้นกำเนิดชนชั้นนายทุน...", หน้า 130.

² เรื่องเดียวกัน.

³ "นายหน้า...", สิริลักษณ์ ศักดิ์เกรียงไกร, "ต้นกำเนิดชนชั้นนายทุน...", หน้า 120.

พื้นเมือง และนำสินค้าพื้นเมืองออกสู่ตลาดโลก นายทุนนายหน้าชาวไทยจึงเป็นส่วนที่เป็นปัจจัยเอื้ออำนวยให้บริษัทต่างชาติเติบโตขยายตัว

ข้าราชการ เจ้าพนักงานไทย

การทุจริต คอร์รัปชันต่อหน้าที่หรือความไม่เอาใจใส่ในหน้าที่ราชการของข้าราชการไทย ดูเหมือนจะมีมาตั้งแต่อดีต ในการประกอบธุรกิจของคนต่างชาติจึงใช้วิธีการในการเข้าหาข้าราชการ หรือเจ้าผู้ครองนครท้องถิ่นในการเข้ามาประกอบธุรกิจ โดยเสนอของกำนัลซึ่งอาจเป็นเงินหรือสิ่งของ ในกิจการเหมืองแร่มักจะมีการเสียเงินพิเศษจนกลายเป็นความชอบธรรมไปในยุคสมัยหนึ่ง ในการทำป่าไม้ก็เช่นเดียวกัน บริษัทชาติใหญ่ ๆ มักเข้าหาเจ้าผู้ครองนคร เพื่อให้ได้รับเป็นลูกช่วงในการทำป่าไม้ โดยเสนอเงินเป็นจำนวนมากเป็นของกำนัล รวมทั้งส่วนแบ่งจากค่าต่อไม้อีกด้วย

ในช่วงระยะเวลาก่อนตั้งกรมป่าไม้ในปี พ.ศ. 2439 การทำป่าไม้ขออนุญาตครั้งแรกในปลายรัชกาลที่สี่ และตอนต้นรัชกาลที่ห้า ผู้ทำป่าไม้ระยะแรกได้แก่ ชาวกระเหรี่ยงและพม่าซึ่งเป็นคนในบังคับอังกฤษ โดยพวกนี้จะให้สินบนแก่เจ้าผู้ครองนครซึ่งถือเป็นเจ้าของป่า เพื่อขออนุญาตเข้าทำป่าไม้ และในปี พ.ศ. 2427 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติจัดการป่าไม้ขึ้น มีสาระสำคัญคือ ถ้าผู้ใดไปขออนุญาตทำป่าไม้สักต่อเจ้าผู้ครองเมืองประเทศราชหรือผู้ว่าราชการเมืองชั้นในก็ดี ต้องส่งสัญญามาขอรับพระราชทานพระบรมราชานุญาตเรียกในพระราชบัญญัตินั้นว่า "เรติไฟ" (Ratify) ก่อน¹ เมื่อได้รับแล้วจึงเป็นสัญญาที่ถูกต้องตามกฎหมาย การเป็นมาดังนั้นก็กระทั่งมีบริษัทใหญ่ ๆ เช่น บอร์เนียว บอมเบย์ เบอร์มา ฯลฯ เริ่มเข้ามาทำป่าไม้สัก ผลประโยชน์ที่รัฐบาลได้รับช่วงนี้มีเพียงเก็บภาษีไม้ขออนุญาตที่ผ่านด่าน ณ เมืองชยันโท การเก็บภาษีครั้งนั้นเป็นอำนาจหน้าที่ของพระยาโชฎึกราชเศรษฐี (เถียร)² แต่เนื่องจากเจ้าผู้ครองนครและผู้ว่าราชการเมืองต่าง ๆ

¹ กจช., ร.6 ม.14/4 เรื่องตั้งระเบียบกำหนดข้อความในสัญญาจ้างชาวยุโรปรับราชการในกรมป่าไม้ (8 ตุลาคม 2457 - 4 ตุลาคม 2458)

² เรื่องเดียวกัน.

ซึ่งเป็นเจ้าของป่าไค้ให้อนุญาตแก่บริษัทต่างประเทศเข้าทำป่าไม้ในเขตของตน และบางป่าไค้ออกอนุญาตซ้ำซ้อนกัน ในช่วงก่อนการตั้งกรมป่าไม้เอง เจ้านายในมณฑลพายัพหรือแม่แต่เจ้าเมืองกรมการต่าง ๆ บางเมือง ถือว่าป่าไม้เป็นของตน จะให้ใครทำหรือทำอย่างไรก็ไค้ทั้งสิ้น¹ จนต้องเกิดเป็นถ้อยความทะเลาะวิวาทกัน ยิ่งเมื่อไม้สักราคาสูงขึ้น บริษัทต่างชาติและคนในบังคับต่างชาติต่างก็เข้ามาทำป่าไม้มากยิ่งขึ้น ในช่วงระยะเวลาก่อนตั้งกรมป่าไม้ บริษัทต่างชาติมีอำนาจในการทำป่าไม้ยิ่งกว่าเมื่อมีกรมป่าไม้เป็นอันมาก² โดยเจ้าผู้ครองเมือง ผู้ว่าราชการเมือง กรมการเมือง เป็นผู้ช่วยเหลือให้บริษัทใดมีอำนาจเข้าไปแสวงหากำไรจากทรัพยากรป่าไม้ของชาติ จนสามารถสะสมทุน เติบโตในประเทศไทย ตัวอย่างในกรณีนี้ เช่น ป่าไม้ของบริษัทบอมเบย์ เบอร์มา มีหลายป่าที่ได้มาจากการเป็นลูกช่วงเข้าทำไค้แก่

ป่าไม้แม่ปายและแม่ฮ่องสอนทางลำน้ำสาละวินแขวงเชียงใหม่ ซึ่งเจ้าอุปราชและเจ้าราชวงศ์มีชื่อเป็นผู้รับเข้าทำ³

ป่าไม้แม่จัต อยู่ในเขตแขวงเชียงใหม่ เดิมหิมป้าเป็นผู้ที่ไค้รับเข้าทำ แต่ไค้ให้บริษัทบอร์เนียวเข้าทำ และเมื่อหิมป้าเกิดแตกแยกกับผู้จัดการบริษัทบอร์เนียวไค้ให้บริษัทบอมเบย์เบอร์มาเป็นลูกช่วงรับทำ จนเกิดเรื่องฟ้องร้องกันขึ้น และในที่สุดบริษัทบอมเบย์ เบอร์มา ไค้รับสัญญาอนุญาตให้รับเข้าทำป่าแม่จัต และบริษัทบอร์เนียวไค้รับเข้าทำป่าแม่เจ้ฟ้าแขวงเมืองนครลำปาง⁴

นอกจากนี้ยังมีป่าอื่น ๆ อีกหลายป่า ที่เจ้าผู้ครองนคร กรมการเมือง ไค้ขายสิทธิให้แก่บริษัทต่างชาติ

ข้าราชการไทยมีโอกาสมากที่จะช่วยเหลือกิจการของบริษัทต่างชาติให้เจริญรุ่งเรือง สิบบนที่จะไค้รับเป็นส่วนหนึ่งที่ยั่ววนใจ หรือบางครั้งไม่เจตนาจะช่วยเหลือ

¹ กจช., ร.5 ม.16/13 เรื่องจักรายการกรมป่าไม้ (7 สิงหาคม ร.ศ. 120 - 13 สิงหาคม ร.ศ.128)

² กจช., ร.5 ม.16/13 เรื่องเดียวกัน.

³ กจช., ร.5 ม.16.1/19 เรื่องเดียวกัน.

⁴ กจช., ร.6 ม.16.2/58 เรื่องเดียวกัน.

แต่เนื่องจากขาดความเอาใจใส่ ขาดความรับผิดชอบต่อน้ำที่ ก็ทำให้บริษัทต่างชาติ
ได้ผลประโยชน์ไปจำนวนมหาศาล หรืออีกอย่างหนึ่งก็ด้วยความเกรงใจ โดยเฉพาะ
เกรงใจต่อผู้บังคับบัญชาซึ่งเป็นคนต่างประเทศ จนทำให้บริษัทสามารถกระทำผิดหรือ
คดโกง หลีกเลี่ยงภาษี แสวงหาอภิสิทธิ์เพื่อสร้างความมั่งคั่งให้กับบริษัท จากรายงาน
เรื่องการจัดการป่าไม้ผลประโยชน์ของกรมพระยาคำรงราชานุภาพ ได้รายงานพฤติกรรม
ของเจ้าหน้าที่ป่าไม้เอาไว้ว่า

ถึงคราวน้ำหลากผู้ว่าราชการ เมืองอุปถัมภ์ ซึ่งเป็นผู้รักษาป่าไม้ใช้ขุนหมื่น
ชาวคานบาง อำเภอกำนันท์ บาง ไปคอยตีตราค่าต่อไม้ตามปากห้วย
บางที่ก็ตีตราโคตรบจำนวนไม่ บางที่ก็ไม่ครบ ถ้าเป็นไม้ของคนต่างประ-
เทศแล้ว เขาบอกขายซื้อเหาไร มักเรียกค่าต่อแต่เท่านั้น หากตรวจดูให้
เลื่อยคไม้ แลโคสับควาผู้ใดเป็นพนักงานที่ตรวจตราหาไม้ตัวไม้ แล้วแต่ผู้
ว่าราชการเมืองจะไซ บางที่ปล่อยให้แพไม้ล่องลงมาแล้ว จึงให้กรมการ
นำควงตราค่าต่อตามลงมาตีตราค่าต่อถึงปากน้ำโพ แขวงเมืองนครสวรรค์
ก็มี¹

นอกจากข้าราชการพนักงานระดับกลางจะไม่เอาใจใส่ตรวจตราในการตีตรา
ไม้ให้ถูกต้องแล้ว แม้แต่เจ้าหน้าที่กรมการผู้ใหญ่บางคนก็ยังละเลยต่อน้ำที่ ใน
รายงานเรื่องข้าหลวงไปตรวจป่าไม้เมืองตากที่มีมาถึงเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี ลงวันที่
30 มิถุนายน ร.ศ. 112 ได้กล่าวถึงพระยาสุจริตรักษา ผู้ว่าราชการเมืองตาก จัดให้
หลวงราชธรรรงค์ หลวงปราบปรามศึก หลวงศิริเซตวันคร กรมการรองนายค่าน
หลวงอินทราวญา กรมการกำกับตรวจเก็บเงินค่าต่อไม้ขอนสักประจำค่านแม่สอด แต่ที่
ค่านแห่งนี้ในหนังสือของข้าหลวงกล่าวไว้ว่า "หาไม้กรมการผู้ใหญ่ ฤๅตัวนายค่านใหญ่
ออกไปกำกับตรวจเก็บเงินค่าต่อฤๅประจำราชการอยู่ ณ ค่านแม่สอด"²

นอกจากความไม่เอาใจใส่และละเลยต่อน้ำที่ของเจ้าหน้าที่คนไทยแล้ว
ความเกรงใจผู้บังคับบัญชาซึ่งมีสัญชาติเดียวกับบริษัทต่างชาตินั้น ก็มีส่วนทำให้พนักงานผู้น้อย

¹ กจช., ร.5 ม.16/13 เรื่องเดียวกัน.

² เรื่องเดียวกัน.

คอยเพิกเฉยต่อความผิดของบริษัท ในการเสด็จตรวจป่าไม้ของพระองค์เพ็ญฯ ทรง
 เสนอรายงานเกี่ยวกับเรื่องการวัดไม้เพื่อเก็บภาษีของค่าน้ำว่า เมื่อไม้ล่องลงมาถึงค่าน้ำ
 จะต้องมีการวัดขนาดเพื่อเรียกเก็บภาษี ขณะที่แพไม้ล่องลงมานั้นไม้ของบริษัทใหญ่อาจ
 ลอยปะปนมากับเจ้าของไม้รายอื่นซึ่งมีตราประจำอยู่ แต่มีบริษัทใหญ่ เช่น บริษัทบอมเบย์
 เบอร์มา มักจะโกงเอาว่าไม้นั้นเป็นไม้ของตน บางทีก็มีจำนวนมาก ๆ การที่เจ้าพนักงาน
 งานไปวัดไม้ของบริษัทแล้ว บริษัทจะให้วัดไม้ส่วนอื่นและคิดภาษีรวมเป็นของบริษัท การ
 กระทำเช่นนี้โดยจำเป็นจะต้องได้รับความร่วมมือจากเจ้าพนักงาน ซึ่งเรื่องนี้มีมาร้อง
 เรียบบ่ออยู่ ๆ แต่กับบริษัทบอมเบย์ เบอร์มา ไม่ได้ เพราะเจ้าพนักงานเข้ากับฝ่าย
 บริษัทใหญ่เสมอ แม้เจ้ากรมป่าไม้ก็เช่นกันถ้าเจ้ากรมฝรั่งเห็นตราของคนจีนปนอยู่กับไม้
 ของบริษัทบอมเบย์ เบอร์มา ก็จะเพิกเฉยเสีย รับผิดชอบให้เสร็จแล้วปล่อย ๆ ไป นาน ๆ
 จึงจะจับเอาไว้ทีหนึ่ง และมักจะเป็นที่เจ้าพนักงานไทยหักทวง และพนักงานไทยก็เกรง
 ใจไม้กลางจะหักทวงบ่อยนัก¹

เจ้านาย ชุนนาง และพระราชวงศ์

การแสวงหาความช่วยเหลือหรือการสนับสนุนของบริษัทต่างชาติจากเจ้านาย
 ชุนนาง หรือราชวงศ์ อาจจะไม่เกิดขึ้นทางตรง แต่โดยทางอ้อม จากตัวอย่างที่พบ
 มีปรากฏ เช่น การให้ของกำนัลแก่ทางราชการ หรือให้เงินพิเศษผ่านเจ้านาย ชุนนาง
 หรือพระราชวงศ์ หากมองเจตนาในส่วนลึกแล้ว น่าจะมีจุดมุ่งหมายบางอย่างแฝงอยู่
 แฝงอยู่ อาจจะเป็นการปูทางเพื่อแสวงหาประโยชน์ เช่น การหวังอภิสิทธิ์บางอย่าง
 หรือเพื่อให้ได้รับความสะดวกในการประกอบธุรกิจ

สิ่งของที่บริษัทนิยมมอบให้แก่ทางราชการหรือให้โดยเฉพาะเจาะจง เช่น
 บริษัทบอร์เนียวถวายเรือยนต์แก่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่

¹ กข., ร.5 กษ.6/10 เรื่องเดียวกัน

24 พฤษภาคม ร.ศ. 125 (พ.ศ. 2449)¹ นายหลุยส์ เดอ โนเวนซ์ มอบริกอนต์ให้
กระทรวงมหาดไทย แล้วรัชกาลที่ห้า ทรงมีพระราชกระแสรับสั่งให้ส่งไปใช้ที่ถูกต้อง²
เป็นต้น

นอกจากนี้บริษัทต่างชาติบางบริษัทนิยมที่จะขอร่วมทุนกับกรมพระคลังข้างที่
การร่วมทุนเป็นการระดมทุนวิธีหนึ่งของบริษัทต่างชาติ ทำให้มีเงินทุนเพียงพอที่จะประ
กอบการธุรกิจ และได้เงินทุนที่ปราศจากดอกเบี้ย อันมีผลดีกว่าการกู้ธนาคารหรือจาก
เอกชน กรมพระคลังข้างที่เป็นแหล่งเงินทุนจำนวนมหาศาลในระบบเศรษฐกิจไทย และ
เป็นแหล่งปล่อยเงินกู้ให้แก่พ่อค้าไทยจีนและชาวตะวันตก เป็นองค์กรที่สามารถสะสมทุน
ได้สูงสุดในกลุ่มคนไทยก่อนปี พ.ศ. 2484

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นผู้จัดตั้งกรมพระคลังข้างที่
ขึ้น โดยทรงมีจุดมุ่งหมายที่จะให้มีการบริหารเงินส่วนพระองค์ของพระมหากษัตริย์เป็น
ระบบอย่างแน่นอน เพราะเมื่อพระองค์ขึ้นครองราชย์ เงินในพระคลังข้างที่เหลืออยู่
สองพันชั่งเท่านั้น และพระองค์ก็ไม่ทรงทราบว่าเงินพระคลังข้างที่มีอยู่ครบถ้วนหรือไม่
เพราะการเก็บเงินภาษีอากรในเวลานั้น ใบบางไม่ได้บ้าง และเมื่อเจ้าพนักงานได้รับ
เงิน ก็ไม่ไต่กราบทูลประการใด³ ระบบการเงินไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย เงินแผ่นดิน
กระจุกกระจายในที่ต่าง ๆ โดยเฉพาะภายใต้การควบคุมของกลุ่มขุนนางตระกูลขุนนาค

เหตุผลอีกประการหนึ่งก็คือ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระ
ราชประสงค์จะทรงมีเงินไว้ใช้จ่ายแก่บรรดาข้าราชการฝ่ายใน ซึ่งเป็นผู้รับใช้ใกล้ชิด

¹ กจช. ร. 6 ม. 14/4 เรื่องเดียวกัน

² กจช. ร. 6 ม. 14/4 เรื่องเดียวกัน

³ กจช. ร. 5 รล. 6/5 พระบรมราชโองการ พระบาทสมเด็จพระจุล
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, วันที่ 28 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 125

พระองค์ นับตั้งแต่ มเหสี ชายา เจ้าจอม พระราชโอรส พระราชธิดา เพราะข้าราชการ
การฝ่ายในหาได้รับเงินตั้งข้าราชการฝ่ายอื่น ๆ ไม่ ดังนั้น จึงจำต้องมีพระราชทรัพย์
ส่วนพระองค์ พระราชทานกลุ่มบุคคลดังกล่าว ดังที่ทรงมีพระราชดำรัสไว้ว่า

ข้าราชการฝ่ายในที่ได้ใช้สอยการส่วนตัวมาช้านาน แต่ไม่มีโอกาสที่จะรับเบี้ย
บำนาญอย่างข้าราชการฝ่ายหน้า ซึ่งได้รับการเป็นข้าราชการแผ่นดิน. . .
พวกเจ้าจอมที่มีลูกกตัญญู ที่ได้ใช้สอยมา อย่างค่าก็ทำให้เขามูลตกพร่อง ถ้า
ต่อไปจะไต่ทำราชการก็เพียงเป็นเจ้าจอมอยู่งาน ถ้าไม่ไต่ทำราชการก็สูญ
ไปที่เดียว ไม่เท่าเทียมกับข้าราชการฝ่ายหน้า ถ้าจะขอ เงินพระคลังมหา
สมบัติแจกจ่ายก็ไม่ควร เพราะมีมากด้วยกัน แต่ทรัพย์สมบัติของพระคลังข้าง
ที่ซึ่งใครมาเป็นพระเจ้าแผ่นดินแล้วก็ควรจะได้ จึงมุ่งหมายว่าจะเอาเงิน
เหล่านี้ไปแจกจ่ายแก่ลูกหลาน แลคนที่ใครอุปฐากมาไม่เป็นของที่พระเจ้าแผ่นดิน
จะพึงเสียใจว่าทานเอาไปให้คนอื่นเสียหมด¹

ในปี พ.ศ. 2433 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ออกพระราช
บัญญัติกรมพระคลังข้างที่ โดยกรมพระคลังข้างที่ที่จะได้รับเงินจากรายได้ภาษีอากรในอัตรา
ร้อยละ 15² แต่ไม่เกิน 30,000 ซึ่ง (2,400,000 บาท)³ ในปี พ.ศ. 2448 เพิ่ม
เป็น 6.5 ล้านบาท และเป็น 9 ล้านบาท ในปี พ.ศ. 2463⁴

กรมพระคลังข้างที่ลงทุนอยู่ใน 3 กิจการใหญ่ ๆ คือ ที่ดิน โรงสี และให้กู้ยืมเงิน
กรมพระคลังข้างที่จึงกลายเป็นศูนย์กลางการระดมทุนสาขาใหญ่ในพระราชอาณาจักร⁵

¹ กจช., ร.5 รล.6/5 เรื่องเดียวกัน.

² กจช., ร.5 ค.9.1/1 พระราชบัญญัติกรมพระคลังข้างที่ (20 ตุลาคม
ร.ศ. 109)

³ กจช., ร.5 ค.9.3/2 หนังสือกรมขุนสมมตอมรินทร์กราบบังคมทูลพระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว วันที่ 27 เมษายน ร.ศ. 112

⁴ พรเทัญ อ้นตระกูล, "การใช้จ่ายเงินแผ่นดินในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ
มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453 - 2468)," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชา
ประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517), หน้า 267.

⁵ กจช., ร.5 ค.9.2/1 พระราชโองการพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว (มกราคม ร.ศ. 110)

ในส่วนของการกู้ยืมเงิน กรมพระคลังข้างที่เป็นแหล่งเงินทุนที่ใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่ง แม้จะมีธนาคารต่างชาติเข้ามาดำเนินการแล้ว แต่ เจ้านาย ขุนนาง นักธุรกิจ ชาวจีน รวมทั้งพ่อค้าชาวต่างประเทศ ก็ยังนิยมกู้เงินจากพระคลังข้างที่ เพราะดอกเบี้ยต่ำ เช่นคิกอัคราคอกเบี้ยร้อยละ 15 หรือ $7\frac{1}{2}$ หรือ 3 ต่อปี ซึ่งตามกฎหมายกำหนดไว้ในอัตราไม่เกินร้อยละ 15 ต่อปี¹ กรมพระคลังข้างที่จึงเป็นแหล่งเงินทุนหนึ่งของบริษัทต่างชาติ

นอกจากนี้ กรมพระคลังข้างที่ยังร่วมลงทุนกับบริษัทต่างชาติอีกด้วย ที่สำคัญได้แก่การร่วมทุนกับบริษัทเดินเรืออีสต์ เอเชียติก โดยลงทุนครั้งแรก 1,000 หุ้น เป็นเงิน 200,000 บาท ในปี พ.ศ. 2451² การร่วมทุนกับบริษัทอีสต์ เอเชียติก เจริญมาด้วยดี พระคลังข้างที่ได้รับแบ่งปันผลกำไรเฉลี่ยร้อยละ 5 - 10 ต่อปี กรมพระคลังข้างที่จึงกราบบังคมทูลขอเพิ่มหุ้นขึ้นอีก ตั้งคำกราบบังคมทูลตอนหนึ่งว่า "ผลประโยชน์ที่ได้แบ่งตั้งที่เป็นมา ดูเป็นการสม่าเสมอที่อยู่ จึงเห็นด้วยเกล้าว่า หุ้นส่วนรายนี้ ถ้าจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รับซื้อเพิ่มเติมไว้ในจำนวนหุ้นอีก 100,000 บาท ฤาไม่เกิน 200,000 บาท ก็จะเป็นการสมควร"³

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ซื้อไว้อีก 200,000 บาท รวมเป็นเงินที่พระคลังข้างที่มีหุ้นทั้งหมดในบริษัทเดินเรือของอีสต์ เอเชียติก 400,000 บาท⁴

สำหรับการช่วยเหลือและร่วมมือจากเจ้านาย ขุนนางไทยนั้น จากการศึกษาของภูวคัล ทรงประเสริฐ พบว่า การเข้ามาตั้งบริษัทท่าเหมืองแร่ด้วยเรือซุกของกัปตันไมล์ซ์

¹ กจช., ร.6 น.31.3/5 หนังสือพระยายมราช กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (30 พฤษภาคม พ.ศ. 2462)

² กจช., ร.6 ค.1/8 หนังสือพระยาศุภกรณ์ บรรณสาร กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว วันที่ 26 มิถุนายน ร.ศ. 130

³ กจช., ร.6 ค.1/8 เรื่องเดียวกัน.

⁴ กจช., ร.6 ค.1/8 เรื่องเดียวกัน.

นั้นได้ติดต่อให้ทางโกหงวนร่วมหุ้นด้วย โดยผู้ถือหุ้นคือ นายคองชุกตอก (พระรัตนเศรษฐีในสมัยรัชกาลที่ 6) พระรัตนเศรษฐีเป็นหลานของพระยารัชฎานุประดิษฐ์ (คองซี้ ฌ ระนอง) สมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ตขณะนั้น¹ และเคยเป็นเจ้าของเมืองตรัง บริษัทโกหงวนเป็นบริษัทที่ตระกูล ฌ ระนองตั้งขึ้นที่ป็นังโดย พระยารัตนเศรษฐี (คองชู่เจียง ฌ ระนอง เจ้าเมืองระนอง)² เป็นบริษัทที่ทำการผูกขาดการทำเหมืองแร่ในภาคใต้มากที่สุด

ก่อนที่กัปตันไมล์จะเข้ามาทำเหมืองแร่ นั้น เขาได้ติดต่อกับพระยารัชฎานุประดิษฐ์มาก่อน ในช่วงนั้นการทำเหมืองแร่ด้วยเรือซุกเจริญบ้างแล้วในออสเตรเลีย พระยารัชฎานุประดิษฐ์เองก็มีความประสงค์จะนำเรือซุกเข้ามาใช้เช่นกัน แต่กัปตันไมล์ขอให้พระยารัชฎานุประดิษฐ์เข้าร่วมถือหุ้นด้วย โดยจะให้ผลประโยชน์พิเศษ 10 % ของมูลค่าแร่ที่ซุกได้ ไม่นับรวมผลประโยชน์จากหุ้นส่วน³ และ บริษัทโกหงวนได้รับซื้อเรือเก่าที่กัปตันไมล์เสนอขาย ชื่อ เรือ คอร์ดเนเรีย และบลูฟลัสเนียน ไว้ด้วย เมื่อกัปตันไมล์ได้ตกลงกับพระยารัชฎานุประดิษฐ์แล้ว จึงได้สำรวจแร่ในภูเก็ต โดยพระยารัชฎานุประดิษฐ์ประสงค์จะให้นำเรือซุกมาซุกแร่บนบก บริเวณจวนเจ้าเมือง แต่กัปตันไมล์เห็นว่าต้องเสียค่าสิทธิ์ในที่ดินและค่าเรือตอนมาก และแร่อาจมีปริมาณไม่มากพอ ซึ่งอาจไม่คุ้มกับการลงทุน กัปตันไมล์จึงได้สำรวจสายแร่ลงไปทะเล พบว่ามีแร่ดีบุกจำนวนมาก จึงได้ไประดมทุนมาจากออสเตรเลีย กลุ่มที่ลงทุนร่วมกับกัปตันไมล์ 5 คนนั้น ล้วนเป็นกลุ่มธุรกิจที่มีอิทธิพลมากในออสเตรเลีย เช่น กลุ่มของเซอร์ เฮนรี โจนส์ ซึ่งผูกขาดการทำเหมืองแร่ในออสเตรเลียมลายู และในพม่า⁴ และมีธุรกิจอื่นอีกมากมายรวมทั้งการเดินเรือ นอกจากนี้ยังมีกลุ่มธนาคาร A.N.Z. ของออสเตรเลีย ซึ่งมีกิจการเดินเรือเกือบทั่วโลก รวมทั้งบริษัทบลูติน แนนท์ เป็นต้น การระดมทุนของกัปตันไมล์ประสบผลสำเร็จมาก และหลังจาก

¹ กช., ร.7 กษ.4.1/72 เรื่องเดียวกัน.

² สิริลักษณ์ สักดิ์เกรียงไกร, "ต้นกำเนิดชนชั้นนายทุน...", หน้า 84.

³ Phuwadol Songprasert, "The Development of Chinese Capital in Southern Siam, 1868-1932." (Unpublished Ph.D. Dissertation, Department of History, Monash University, 1984) pp. 330-334.

⁴ Ibid.

กับตันไมล์ซได้ตั้งบริษัทแล้ว อัตราค่าหุ้นของบริษัททุ่งคา ฮาเบอร์ ซื้อขายได้ราคาสูงชัน
ในออสเตรเลีย¹

กับตันไมล์ซได้ส่งเรือซุกจากสก็อตแลนด์ แต่ความจริงเขาเพียงส่งชิ้นส่วน
ต่าง ๆ เท่านั้น และเข้ามาต่อเรือที่เมืองบัตเตอร์เวิร์ท ซึ่งเป็นของตระกูล ณ ระนอง
การที่คอยูทอมมีชื่อเป็นหุ้นส่วนในบริษัททุ่งคา ฮาเบอร์ นั้น จึงเป็นการถือหุ้นในนามตระกูล
ณ ระนอง ทั้งหมด² และเบื้องหลังความสำเร็จของบริษัทนี้ส่วนหนึ่งมาจากการช่วยเหลือ
ของพระยารัษฎานุประดิษฐ์ซึ่งเป็นขุนนางไทยผู้มีความสนิทสนมกับกรมพระยาคำรงราชานุภาพ
มาก เมื่อมีสิ่งใดจะให้ช่วยเหลือกับตันไมล์ซจะขอผ่านทางพระยารัษฎานุประดิษฐ์เสมอ ตระกูล
ณ ระนองผูกพันกับกรมพระยาคำรงราชานุภาพมาก และเมื่อพระยารัษฎานุประดิษฐ์ถึงแก่กรรม
ด้วยการถูกลอบสังหาร กรมพระยาคำรงราชานุภาพทรงเป็นผู้จัดการมรดกตระกูล ณ ระนอง³

ในช่วงรัชกาลที่หก กับตันไมล์ซได้เกิดแตกแยกกับกลุ่มธุรกิจของเซอร์ เฮนรี
โจนส์ แต่ถึงอย่างไรก็ได้ขยายกิจการออกไปอีก 3 บริษัท คือ บริษัทบางนอน แวลเล
ระนอง ทิน และตะกั่วป่า แวลเล

ภายหลังปี พ.ศ. 2475 ถึงแม้จะเจอวิกฤตการณ์ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ทำให้
ราคาค่าหุ้นตกต่ำมาก แต่บริษัทก็สามารถเอาตัวรอดมาได้ และได้รวมเอาบริษัทเล็ก ๆ
ที่ซื้อโอนหุ้นและขยายกิจการ หยุดทำการในช่วงนี้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2473 เป็นต้นมา รวมเข้า
ไว้ด้วย เมื่อภาวะเศรษฐกิจโลกเริ่มกระเตื้องขึ้น บริษัทได้วางโครงการขยายกิจการ
เพิ่มโดยขยายโครงการตั้งบริษัทอ่าวชามทิน ขึ้นอีกแห่งหนึ่ง⁴ และให้บุตรชายเข้าบริหาร
งาน โครงการนี้ได้สำเร็จช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2

¹ Ibid.

² Ibid., pp. 393-396.

³ Ibid.

⁴ กจช., ร.7 กษ.4.1/1 เรื่องบริษัททุ่งคา ฮาเบอร์ ทิน เครดิทิงโบล
เอบิลิตี้ ทำบ่อแร่ (11 ธันวาคม 2467 - 4 กุมภาพันธ์ 2474)

โดยสรุปแล้ว การทำเหมืองในภาคใต้จำเป็นต้องเข้าหาราชการส่วนท้องถิ่น ซึ่งควบคุมกลไกต่าง ๆ ของทางราชการ โดยเฉพาะตระกูลที่มีอิทธิพลในการผูกขาดเหมืองแร่ เช่น ตระกูล ณ ระนอง จากการศึกษาบริษัทเหมืองแร่จากอังกฤษและออสเตรเลีย จึงพบว่า คอยูตอกซึ่งเป็นตัวแทนของตระกูล มีหุ้นส่วนในบริษัทต่าง ๆ ถึง 10 บริษัท และเป็นผู้อำนวยความสะดวกให้บริษัท 5 บริษัท ในเวลาเดียวกันทั้งได้กล่าวมาแล้ว จึงเห็นได้ว่า เจ้านาย ชุนางไทย ดังเช่น พระยารัษฎานุประดิษฐ์ (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) และกรมพระยา คำรงราชานุภาพ มีส่วนช่วยเหลือและเอื้ออำนวยให้บริษัทต่างชาติเติบโตได้เช่นกัน.